

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Issue 7(18)

**Warsaw
2019**

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

ISSUE 7(18)

JULY 2019

Collection of Scientific Works

WARSAW, POLAND
Wydawnictwo Naukowe "iScience"
20th July 2019

ISBN 978-83-949403-3-1

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS: a collection scientific works of the International scientific conference (20th July, 2019) - Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2019. - 47 p.

Languages of publication: українська, русский, english, polski, беларуская, казакша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, ჯუღრუბუ

The compilation consists of scientific researches of scientists, post-graduate students and students who participated International Scientific Conference "MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS". Which took place in Warsaw on 20th July, 2019.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

ISBN 978-83-949403-3-1

© Sp. z o. o. "iScience", 2019

© Authors, 2019

TABLE OF CONTENTS

SECTION: ECOLOGY

Аҳмедова Дилфуза, Норқўзиева Турсуной Баҳодиржон қизи, Боратова Ферузахон Баҳодиржон қизи (Фарғона, Ўзбекистон) ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЁШЛАРНИ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖИҲАТЛАРИ.....	4
Аҳмедова Дилфуза, Норқўзиева Турсуной Баҳодиржон қизи, Боратова Ферузахон Баҳодиржон қизи (Фарғона, Ўзбекистон) ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЁШЛАРНИ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖИҲАТЛАРИ.....	7

SECTION: PSYCHOLOGY SCIENCE

Дусметова Максуда Матназаровна, Косимова Хулкар Атабаевна (Ургенч, Ўзбекистон) BADIY GIMNASTIKA BILAN SHUG'ULLANUVCHI SPORTCHILARNI MUSOBAQAGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	10
--	-----------

SECTION: TECHNICAL SCIENCE. TRANSPORT

Jumaniyazova Sh.I., Gulimov Q. (Urganch, O'zbekiston) SUV XAVZALARIDA BALIQCHILIK HOVUZLARI GIDROSENOZLARINING RIVOJLANTIRISH.....	13
Jumaniyazova Sh.I, Gulimov Q. (Urganch, O'zbekiston) SUV OMBORLARI GIDROBIONTLARINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI EKOLOGIK OMILLAR.....	18
Болтабаев Х.А., Эргашев А.М. (Наманган, Республика Ўзбекистон) ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ КАЧЕСТВО ВОЛОКНА НОВЫХ ЛИНИЙ ХЛОПЧАТНИКА.....	22

SECTION: SCIENCE OF LAW

Brînză Cristian Sergiu (Chişinău, Republica Moldova) EXTORCAREA MITEI CA TEMEI DE LIBERARE A MITUITORULUI DE RĂSPUNDERE PENALĂ.....	26
Brînză Cristian Sergiu (Chişinău, Republica Moldova) AUTODENUNȚAREA MITUITORULUI CA TEMEI DE LIBERARE A ACESTUIA DE RĂSPUNDERE PENALĂ.....	32
Postovanu Nicolae (Chişinău, Republica Moldova) VINOVĂȚIA RECIPROCĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.264 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA: CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE.....	37
Postovanu Nicolae (Chişinău, Republica Moldova) VINOVĂȚIA RECIPROCĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.264 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE.....	42

SECTION: ECOLOGY

УДК 372.8

**Аҳмедова Дилфуза, Норқўзиева Турсуной Баҳодиржон қизи,
Боратова Ферузахон Баҳодиржон қизи
Фарғона давлат университети
(Фарғона, Ўзбекистон)**

ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЁШЛАРНИ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖИХАТЛАРИ

Бугунги кунда экологик таълимни актуаллаштириш, таълим мазмунини миллий, маънавий қадриятларга ва моддий ишлаб чиқариш талабларига, ҳозирги замон илмий билимларига мувофиқлигини таъминлаш талаб этилади.

Дарҳақиқат ўқитишнинг замонавий усулларидан самарали фойдаланиш, жумладан компьютер ёрдамида билимларни зичлаштириш, билимларни нафақат эслаб қолишни, балки эркин фикрлаш, мустақил ўқиб-ўрганишни ўргатиш, таълим шакллари ва усулларини ўзгартириш билан ўқувчиларнинг ижодий қобилиятини ривожлантириш олдинга қўйилган мақсадга эришиш гаровидир.

“Инсон томонидан биосферага кўрсатилаётган таъсирни тартибга солиш, ижтимоий тараққиёт билан қулай табиий муҳитни сақлаб қолишнинг ўзаро таъсирини уйғунлаштириш, инсон ва табиатнинг ўзаро муносабатларида мувозанатга эришиш муаммолари борган сари долзарб бўлиб қолмоқда. Экологик хавфсизлик кишилик жамиятининг бугуни ва эртаси учун долзарбдиги, унинг зарурлиги боис энг муҳим муаммолар жумласига киради. Бу муаммолар амалий тарзда ҳал этилса, кўп жиҳатдан ҳозирги ва келгуси авлод турмушининг аҳволи ва сифатини белгилаш имконини беради” [1].

Шу боисдан бугунги кунда экологик таълим инсон ҳаётининг барча босқичларини қамраб олган ҳолда уларнинг билим ва кўникмаларини муттасил янгилаш ва тўлдиришни талаб этмоқда. Узлуксиз экологик таълим тизими ўз шакллари ва усулларининг ранг баранглиги билан тавсифланади. Экологик таълимнинг мақсади жамиятнинг барча аъзоларида экологик онг, экологик дунёқараш ва маданиятни шакллантиришдан иборатдир. Ҳозирда узлуксиз экологик таълим тизими шаклланиб, унинг асосий хусусиятлари ва босқичлари белгиланмоқда.

Экология фанини ўқитишда ёшларни эркин, мустақил, фаол фикрлаши, дунёқарашини кенгайтириш, таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларини амалга ошириш мақсадида педагогик технологиялардан унумли фойдаланиш талаб этилади.

Дарс жараёнида модулли (блок, қисм) ўқитиш технологияси, дидактик ўйинли технологиялар (саҳналаштирилган ўйинлар, ижодий ўйинлар, ишбилармонлик ўйинлари, конференция, машқли ўйинлар), муаммоли ўқитиш технологияси, ҳамкорликда ўқитиш технологияси (кичик гуруҳларда ўқитиш, зиг-заг яъни арра, биргаликда ўқиймиз методлари), ўқувчиларни мустақил

билим олишини ташкил этиш, анъанавий ўқитиш каби педагогик технологиялардан кенг фойдаланилади.

Олий таълим тизимида ҳар қандай юқори савияли маъруза узоқ давом этса, талабани эшитиш қобилияти сусаяди ва чарчайди, натижада самарадорлик пасаяди. Шунинг учун маърузани кичик педагогик технология даражасида ташкил этиш талабалар учун қулайлик туғдиради. Бунинг учун маърузачи маърузани бир неча қисмларга бўлади. Ҳар бир қисм 15-20 минут давом этади. Ҳар бир қисмдан сўнг мавзу билан боғлиқ қисқа савол-жавоб, фикр алмашинув бўлади. Маъруза давомида айрим муаммоларни ўртага ташлайди. Муаммо юзасида талабаларнинг фикрларини тинглайди. Бу ҳолат талабаларни маърузага бўлган муносабатини ижобий томонга ўзгартиради, маърузага бефарқ қарамасликка сабаб бўлади. Маърузачи талабаларнинг қизиқиш, интилиш ва маъсулияти ошиб боришини кузатиб боради. Маъруза давомида мавзунини талабанинг кундалик фаолиятига доир мисоллар билан боғлаб борилади ва қисқа мунозаралар орқали ечимлар топилади. Маърузани ана шу тариқа олиб борилиши талабада бефарқлик ўрнини хушёрлик, ички интилиш, ечим қидириш эгаллайди, ўзлари эса муаммони ечимини топишда фаол иштирок этишга интилади. Бундай маърузалар ҳар икки томоннинг ўзаро фаоллигини ошириб, навбатдаги мунозараларга, илғор фикрлар билдиришга чорлайди.

Дидактик ўйинли технологиялардан дарсда ёки дарснинг бир босқичида фойдаланиш мумкин. Ушбу технологиялардан фойдаланишда машғулот олдиндан лойиҳалаштирилиши, ўқувчининг билими, қизиқиши инobatга олиниши лозим.

“Робинзон изларидан” ўйини. “Ўсимликлардан фойдаланиш ва муҳофаза этиш” мавзусида қўллаш тавсия этилади. Барча ўқувчилар дунё бўйлаб саёҳатга чиққанини тасаввур қилинг. Бироқ кемамиз ҳалокатга учради. Ҳар бирингиз одам яшамайдиган кимсасиз оролга тушиб қолдингиз. Тасодифан, чўнтагингизда бир дона картошка, бош пиёз, бир неча бугдой дони, қуритилган ер тут меваси ва ҳаказолар бўлиб қолди. Сизга ёрдамга келгунга қадар, оролда нима қилишингизни ўйлаб кўриб, айтиб беринг. Ўқувчилар ушбу муаммо бўйича кичик гуруҳларда ишлаб, мунозарада иштирок этадилар. Гуруҳларда тайёрланган ҳисоботлар маълум қилинади. Дарс жараёнида кимсасиз оролда ёлғиз қолган Робинзоннинг саргузаштлари ёш саёҳатчининг ўз иродаси, қобилиятига боғлиқ бўлган муносабати аниқланади. Энг муҳими, табиат неъматлари инсон ҳаёти учун нақадар муҳим эканлигини тушуниб, ундан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза этиш борасида талаба-ёшларда қизиқиш, тасаввур, изланиш, янги ғоялар пайдо бўлади.

“Ўсимликларнинг ҳаётий шакллари” мавзусини ўрганишдан икки hafta олдин ўқитувчи 4 та кичик гуруҳга бўлади. Ҳар бир кичик гуруҳга биттадан яъни тоғ, адир, яйлов, чўлга экспедицияга бориш топшириғи берилади. Кичик гуруҳларда вазифалар тақсимланади, экспедиция бошлиғи ва аъзолари ботаник, зоолог, эколог, рассом сифатида фаолият олиб борадилар. Белгиланган вақт давомида турли хил журнал, қўлланма, интернет маълумотлари асосида ҳисобот учун материал йиғади. Шу билан бирга табиатда рўй берган ҳодисалар, турли хил тўсиқ ва муаммоларни ва юклатилган вазифаларни ечимини ёзиб борадилар. Дарс жараёнида ҳар бир

экспедиция раҳбари бажарилган ишлар бўйича ҳисобот беради, берилган саволларга гуруҳ аъзолари жавоб қайтаради.

Узлуксиз таълимда “Орол муаммоси”, “Атроф-муҳит муҳофазаси” долзарб мавзулар ҳисобланиб, келажак авлоднинг экологик таълим-тарбиясида муҳим аҳамият касб этади. Таълим тизимида “Орол-она замин”, “Орол–келажак авлод”, “Орол ва инсон”, “Табиат ёшлар нигоҳида”, “Экология ва биз”, “Она табиат-бебаҳо неъмат”, “Томчи сувда ҳаёт жилваси” каби мавзуларда плакат композициясида амалий ва семинар машғулотида самарали фойдаланиш ёшларни ижодий фикрлаш қобилиятларини оширади. Плакат композиция тушунтирувчи текстдан иборат бўлиб, таълим олувчини мавзу устида чуқур, эркин, мустақил фикрлашга, янги ғояларни илгари суришга ундайди. Тасвирланган композицияда асосан рамзий тамойиллар, илмий қарашлар, натижалар, кузатиш, таҳлил, муаммоли вазият каби фикрлар баён этилади. Машғулотларда юқорида қайд этилган муаммоларни кенг ўрганилиши ижодкорга назарий, илмий ва эмоционал таъсир этади.

Талаба-ёшларимиз ўзининг қарашлари, фикри, эътибори билан табиатни асраш, экологик муаммоларни олдини олиш ғоясини илгари суришга интилади. Жамиятимизни барқарор ривожланиши учун ҳар бир инсон табиатга ва унинг инъомларига эҳтиёткорона, онгли муносабатда бўлиши талаб этилади. Шу боисдан экологик таълим тизимида плакат ва композициялардан самарали, ўз ўрнида фойдаланиш белгиланган эзгу мақсадларга эришишда муҳим омил бўлиб ҳисобланади.

Буюк аждодларимиз Абу Наср Фаробий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али Ибн Сино, Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби буюк мутаффакирларимизнинг мерослари ўрганилганда, уларнинг асарларидаги энг ноёб ғояларнинг вужудга келишида, халқимизнинг минг йиллик ҳаётий тажрибаси давомида тўпланган қадриятларидан, ўзидан олдинги яшаган донишмандларнинг фалсафий қарашларидан, аввало Қурони Карим ва Хадису-Шарифдаги ғоялардан унумли фойдаланганлиги кўзга яққол ташланади. Алломаларимизнинг бизга қолдирган илмий асарларидаги экологик таълим-тарбияга оид ғоялари ҳозирги пайтда ёшларни ижодий қобилиятларини шакллантиришда уларнинг комил инсон бўлиб шаклланишида педагогик-психологик асос бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. “Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармони 21-апрел 2017 йил Тошкент
2. Турсунов Х.Т., Раҳимова Т.У. Экология. Тошкент, «Чинор». 2006.
3. Эргашев А.Э. Умумий экология. Тошкент, Ўқитувчи. 2003
4. Хайдарова Х., Баҳодирова З., Яқубжонова Ш. Экология ўқитиш методикаси. Тошкент, 2009
5. Толипова Ж.О., Фофуров А.Т. Биология таълими технологиялари. Тошкент, 2002

УДК 372.8

**Аҳмедова Дилфуза, Норқўзиева Турсуной Баҳодиржон қизи,
Боратова Ферузахон Баҳодиржон қизи
Фарғона давлат университети
(Фарғона, Ўзбекистон)**

ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМДА ЁШЛАРНИ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖИХАТЛАРИ

Маълумки, “Ўзбекистон Республикасининг Экологик таълимни ривожлантириш концепцияси” (2018) нинг амалга оширилиши ватанимиз табиати, экотизимлари, атроф-муҳитни издан чиқишдан асрашга ҳамда аҳолининг барча қатламларини экологик маданиятини оширишга салмоқли ҳисса қўшади. Бугунги кунда мазкур концепция анча қулай, ҳамда замон талабларига мосдир. Таълим соҳасининг қайси бўлагини олиб қараманг уларда ўрганилаётган фанларнинг экологик жиҳатлари мавжуд. Экологик тарбияни қарор топтиришда ўқув жараёнларида тизимли усулдан кенг фойдаланишнинг афзаллиги шундаки, у туфайли индуктив ва дедуктив тарзда хулосалар чиқариш учун кенг имкониятлар вужудга келади. Бу эса экологик муаммо ечими йўлида, қолаверса экологик жамият барпо этишда муҳим омилдир.

Маълумки, экологик маданият борасида Амур Темур ўзидан кўплаб маданий ва маънавий мерос қолдирган. Бунёдкор бобомиз томонидан қурдирилган боғлар тузилишига кўра 2 турга бўлинган. Биринчиси чорбоғлар геометрик тўртбурчак, тўғри тўрт бурчак шаклда бўлиб ҳар бир томони 1 км чўзилган. Саҳнидан ўтган ариқлар уларни тенг тўрт қисмга ажратиб турган. Атрофидан баланд пахса деворларнинг ҳар бир бурчагида минора бўлган. Марказида сарой жойлашган, боғларнинг дарвозалари шаҳар тарафга қаратиб қурилган. Иккинчиси, тузилиши геометрик шаклда бўлмаган, табиий дарахтзор ва чакалакзорлар бағрида барпо этилган боғлардир. Бундай боғлар ҳукмдор ов қилиши учун мўлжалланган бўлиб, асосий қисми табиий қўл текизилмаган ҳолда сақланган. Уларнинг кичик бир қисмигагина дам олиш учун сарой, кўшк ва чодирлар қурилган, ҳовузлар қазилиб, фавворалар ўрнатилган. Бу турдаги боғларда наботот ва ҳайвонот дунёси ниҳоятда бой бўлган. Улардан энг машҳурлари қуйидагилар: Боғи Баланд, Боғи Беҳишт, Боғи Давлатобод, Боғи Дилқушо, Боғи Жаҳоннамо, Боғи Нав, Боғи Чинор, Боғи Шамол ва бошқалардир.

Амур Темурнинг боғ қуриш анъанасини темурийлардан Шоҳруҳ, Улуғбек, Бобур ва бошқалар давом эттиришган. Экологик маданият кўп жиҳатдан ҳуқуқий онг, маданият ва унинг жамиятдаги мавқеига ҳам боғлиқдир. Шу боисдан ҳам экологик тарбиянинг ҳуқуқий асоси табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларда, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва бурчларида ўз ифодасини топган. Норматив ҳужжатлар кишининг табиат неъматларига ақл билан ёндашиб, ундан оқилона фойдаланишини қонун доирасида назорат қилади.

Экологик маданиятни кенг ва тор маъноларда тушуниш мумкин. Кенг маънода экологик маданият атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, унинг олдида

бурч ва масъулиятни англаган ҳолда, табиатга онгли муносабатда бўлиш, она табиатни асраш йўлидаги фаолиятдир. Тор маънода эса ҳар бир шахснинг табиатни муҳофаза қилиш маданияти, дейиш мумкин. Экологик маданият тарбия, маърифат ва ахлоқни ўзида жамлайди.

Экологик маданият мухтасар қилиб айтганда, табиатнинг ривожланиш қонуниятларини чуқур англаган ҳолда унга зарар етказмай асраб-авайлашдир. Унинг тараққиёти экологик таълим-тарбия ҳамда экологик маълумотларни аҳолига етказиш, тарғибот ташвиқот қилиш билан чамбарчас боғлиқ. Бинобарин экологик маданият замирида экологик таълим-тарбия ётади. У эса табиатнинг муҳофаза қилишнинг илмий асослари учун зарур қилимларни чуқур ўзлаштириш жараёни ва натижаси ҳисобланади.

Айни пайтда, жамоатчилик эътиборини атроф-муҳитни асраш масалаларига қаратиш ғоят долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Шунга кўра, ёшларда атроф-муҳитни асраш маданиятини шакллантириш ва юксалтириш таълим муассасалари фаолияти диққат эътиборида бўлмоқда. Экологик маданият энг аввало, оилавий тарбиядан бошланади. Ҳозирги даврда жаҳон миқёсида ҳаёт-мамот масаласига айланган экологик дунёқарашни ривожлантириш ҳам оиладаги ахлоқий тарбия маҳсулидир.

Ҳозирда юртимизда таълимнинг барча босқичларида экология фани ўқитилмоқда. Бу фан тирик организмларнинг яшаш шароити ва уларнинг ўзи яшаб турган муҳит билан ўзаро муносабати ҳамда шу асосда вужудга келадиган қонуниятларни ўрганади. Айни даврда технологик тараққиётнинг атроф-муҳитга таъсири натижасида «экологик маданият» тушунчаси табора кенгайиб бормоқда. Ушбу тушунчалар ўртасида қандай умумий жиҳат ва фарқлар мавжуд? «Табиатни муҳофаза қилиш» деганда табиатни яхлит ҳолатда ёки ер, ҳаво, ўсимлик, ҳайвонот дунёси каби айрим компонентларни муҳофаза этиш тушунилади.

Экологик тарбия-шахснинг бошланғич шаклланиш жараёнида ва кейинчалик табиий ва ижтимоий бойликлар жамланмаси (табиий захиралар, муҳит шароитлари, маданий ёдгорликлар, глобал биосферага қадар экотизимларнинг барча поғоналари, ҳайвонларнинг турлари, популяциялар) га нисбатан эҳтиётқора муносабатда бўлишнинг ижтимоий-психологик қоидалари ва фаол фуқаролик позициясини шакллантириш мақсадида унинг онгига таъсир кўрсатиш. Экологик тарбия шахснинг ижтимоийлашуви, умумий ўрта ва олий таълим экологик ва табиатни асрашни тарғиб қилиш тарзида тарбияни ўз ичига олган табитни асраш ва экологик таълим мажмуалари ёрдамида амалга оширилади.

Экологик онг ва экологик маданиятнинг асосий вазифаси халқимиз экологик маданиятини ошириш орқали ҳуқуқий фуқаролик жамияти тамойиллари асосида табиатдан фойдаланишни йўлга қўйиш, табиатни муҳофаза қилиш соҳасида Давлат назорати билан бир қаторда жамоатчилик назоратини кучайтириш, халқимиз онги ва маданиятида она Ватанимиз табиатига бўлган меҳр-муҳаббатини ошириш, уни асраб-авайлаш ва келгуси авлод учун зарур ҳаётий шароитлар қолдиришимиз кераклигини кўрсатишдир.

Демак, бугунги кунда таълим тизимининг фидоийлари XXI-аср цивилизацияси даражасида, янгича одоб ва ахлоққа асосланган миллий ва тарихий экологик дунёқарашни тарбиялашни, ёшларда экологик билим ва

маданиятни шакллантиришни ва ривожлантиришни ўзининг муҳим ва маъсулиятли вазифаси сифатида сидқидилдан бажариши лозим.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Турсунов Х.Т., Рахимова Т.У. Экология. Тошкент, «Чинор». 2006.
2. Эргашев А.Э. Умумий экология. Тошкент, Ўқитувчи. 2003
3. Хайдарова Х., Баҳодирова З., Якубжонова Ш. Экология ўқитиш методикаси. Тошкент, 2009
4. Толипова Ж.О., Ғофуров А.Т. Биология таълими технологиялари. Тошкент, 2002

SECTION: PSYCHOLOGY SCIENCE

Дусметова Максуда Матназаровна,
Косимова Хулкар Атабаевна
(Ургенч, Узбекистан)

BADIIY GIMNASTIKA BILAN SHUG'ULLANUVCHI SPORTCHILARNI MUSOBAQAGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Аннотация. *Ushbu maqola badiiy gimnastika bilan shug'ullanuvchi sportchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan.*

Kalit so'zlar: *Badiiy gimnastika, sportchilar, jismoniy tarbiya, psixologik xususiyat, o'zini kuzatish, ma'ruza.*

Аннотация. *В этой статье посвящена изучению психологических особенностей художественной гимнастики спортсменов.*

Ключевые слова: *Художественный гимнастика, спортсменов, физкультура, психологический характер, "следи за собой", лекция.*

Abstract. *In this article is dedicated to learn about gymnastics psychological features.*

Keywords: *The lecture, rhythmic gymnastics, athlete, psychological traits, watch yourself.*

Axborotning shiddat bilan o'sib borayotgan gigant oqimi kerakli axborotning topilmay qolishi, saqlanib qolmasligi shu jumladan, ishonchli axborotlarni topishni qiyinligini ko'rishimiz mumkin. Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda texnika va texnologiyalarning tezligi, insonning ongi va xatti-harakatini boshqarishi, kelajakda insonparvarlikka xavf tug'dirishi mumkin. Xozirgi kunda virtual dunyo, virtual muloqotning turli shakllarini vujudga kelishi yoshlarni tarbiyasiga jiddiy xavf solmoqda. SHu tufayli butun dunyoda "axborot olish madaniyati", "Axborot savodxonligi", "mediasavodxonlik" sohalarini takomillashtirish zaruratga aylanmoqda [1].

Kundalik turmushimizda biz axborot deganda atrof - muxitdan sezgi a'zolarimiz orqali qabul qilib, anglab oladigan xar qanday ma'lumotni tushunamiz. Tabiatni kuzata turib, insonlar bilan muloqotda bo'lib, kitob va gazetalar o'qib, televizion ko'rsatuvlar ko'rib, biz axborot olamiz.

Hozirgi kunda inson murakkab axborot sharaoidida yashaydi va ishlaydi. Axborotlashtirish inson hayoti faoliyatining an'anaviy ko'rinishini, hayot ritmini buzmoqda, yuzma-yuz suxbat qadrini siqib chiqarmoqda, real olamni virtualga olamga almashmoqda, individual va ommaviy ongga salbiy ta'sir ko'rsatib, imkoniyatlarni cheklamoqda.

Ta'lim jarayoniga nisbatan axborotlarni yanada kengroq tushunishimiz mumkin. Axborot qatoriga fikr yuritish, xulosa chiqarish natijasida xosil bo'lgan bilimlarni ham kiritish mumkin.

Zamonaviy axborotlarni xarakterlovchi ayrim raqamlarni keltiramiz. Har yili 100 ming jurnal (60 xil tilda), 5 mlrd ilmiy kitob va maqolalar, 250 ming dissertatsiya va hisobotlar chiqadi. Dunyodagi kitoblar fondi har 10-15 yilda ikki barobar oshmoqda, telefon kanallar soni har 11 yilda, avtomotlashtirilgan ma'lumotlar bazasi har 10 yilda 10 barobar oshmoqda.

Bugungi kunda yosh avlod axborotlar muhitda yashashmoqdalar. Ma'lumotlar oqimini butunligicha qabul qilib bo'lmaydi. Bunda shuni e'tiborga olish kerakki, insonning axborot qabul qilish qobiliyati sekundiga birliklarga o'lganadi, korrektorlik ishida -18, og'zakida -30, "ichidan" o'qiganda-45, sekundiga eng ko'p qabul qilishi 8 birlikni tashkil etadi. SHuni aytish kerakki, radio tinglovchi axborot minutiga 180 so'z tezlik bilan uzatilsa, uni qabul qilish qobiliyati yo'qoladi [2].

Zamonaviy sharoitda jamoa va shaxsni alohida ma'suliyatli qilish imkoniyatlari oshib bormoqda. Ma'lumotlar oqimi kuchini na ma'naviy, na madaniy chegaralar bilan tutib bo'lmaydi. Insonga katta kuchli oqimdan ma'lumotlar o'pirib bormoqda, bu esa o'z navbatida ularning ongi va hissiyotlariga ta'sir o'tkazadi.

Ta'lim jarayoning asosiy maqsadi shaxsni kelajakdagi faoliyatga, faqat kasbiy tayyorgarlikka tayyorlash emas, balki turli sohaga oid axborotlarni, olish, saralash, qayta ishlash, ularga o'z nuqtai nazarini bildirish darajasini oshirish, mavjud va yangi bilimlarni takomillashtirib borishni ta'minlashdan iboratdir. Ta'lim tizimida sodir bo'layotgan o'zgarishlar ta'siri "ta'limning yangi paradigmasi" tushunchasida o'z aksini topgan. Agarda ta'limning eski paradigmasida o'z mohiyatini "Ta'lim olish- butun umrga" shiorida namoyon bo'lgan bo'lsa, yangi ta'lim paradigmasi "umr davomidagi ta'lim" shioriga asoslanmoqda [3], ya'ni kelajakda jamiyatni, davlatni rivojlantirish uchun mutaxassislar butun umri davomida sohasiga oid bilimlarni muntazam yangilab turishiga to'g'ri kelmoqda.

Bugungi kundagi ta'limning mazmuni quyidagi omillar bilan xarakterlanadi:

- yangi axborotni sezilarli darajadagi natija hajmini o'zlashtirib olish bilan aralashuvi, yangi bilimlarni uzluksiz shakllantirish va mustaqil ravishda o'rganish qobiliyati;
- turli xil manbalardagi axborotni o'zlashtirish, bilimlarni mustaqil tarzda shakllantirish;
- kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirishni "kasbiy kompetentlik" bilan to'ldirish.

Axborot madaniyati insonning, jamiyatning yoki uning ma'lumot bilan ish yuritiladigan barcha imkoni bor bo'lgan sohalardagi insonning kamolotga erishgan darajasidir. Axborot madaniyatini faqat insonga bog'lab qolmasdan muayyan jamiyatlar, xalqlar, millatlar yoki ish faoliyatning maxsus sohaslarini rivojlanish darajasi ekanligini ham unutmashimiz lozim.

Oliy ta'lim tizimi talabalariga nisbatan oladigan bo'lsak, davlatni taraqqiy qildiruvchi kuch sifatida, jamiyatning ravnaqi uchun axborot olish va qayta ishlash madaniyatiga ega bo'lishlari zarur.

Axborot madaniyati butun jamiyatning madaniyati belgilab beradigan tushuncha sifatida qabul qiladigan bo'lsak, kelajagimiz bo'lgan yoshlarni axborot madaniyatini shakllantirishni pedagogika sohasining dolzarb muammosi sifatida o'rgansak bo'ladi.

АДАБИЁТЛАР

1. A. Yefemenko. Gimnastika. T., O'zDJTI, 1993.
2. I. Azimov. Sport psixologiyasi. T., O'zDJTI, 1993.
3. M. Karimov. O'zbekistonda gimnastika. T., O'zDJTI, 1999.

SECTION: TECHNICAL SCIENCE. TRANSPORT

**Jumaniyazova Sh.I., Gulimov Q.
UrDU
(Urganch, O'zbekiston)**

SUV XAVZALARIDA BALIQCHILIK HOVUZLARI GIDROSENOZLARINING RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya: maqolada mamlakatimizda suv resurslaridan foydalanishni boshqarish mexanizmlari tatqiq etilgan. Maqolaning asosiy maqsadi suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish suvdan maqsadli va samarali foydalanishga yo`naltirilgan strategik maqsadning bosh omili bo`lib xizmat qilmog`i lozimligini asoslashga qaratilgan. Ushbu texnologiyalarni keng miqyosda joriy etish maqsadida davlat tomonidan rag`batlantirish va qo`llab-quvvatlash mexanizmini yaratish zarurligi taklif etilgan.

Annotation: There are defined mechanisms of management using water resources. The main purpose of this paper is attracting the best technologies of water saving, a view of an effective utilization of water resources and giving strategic aims to improve using of water resources. There are offered creation of the mechanism of the state support using water resources and water saving up technologies in the article.

O`rta Osiyo hududidagi hovuzlar har xil bo`ladi. jumladan kichik hovuzlar qishloqlar markazi choyxonalar atrofida joylashgan bo`lib chetlariga daraxtlar o`tkazilgan aholini dam olish manzilgohi hisoblandi. Ularning kattaligi 10-25 m² chuqurligi 0,5-2 m chetlari loy- tuproqli kam hollarda tosh g`isht bilan qoplangan yoki betonlangan.

Baliqchilik hovuzlari ko`pchilik xo`jaliklarining iqtisodiy rivojlanishining bir yo`nalishi hisoblaniladi. Bunday hovuzlar kanal yoki buloq suvlari bilan to`ldiriladi.

Baliqchilik hovuzlarining gidroflorasi. Ayrim uncha katta bo`lmagan hovuzlar chetida qamish, qo`g`a qorabosh yakan kabilar o`sadi. Suvga botib o`sadigan o`simliklarga esa g`ichchakning turlari (potamogeton, filiformis, Pcrispus) mirifillium (myriophyllum, spicatum) nayada (najas, marina) shohbarg (ceratophyllum, demersum) zanixella (zannichella, palustris) suvo`tlardan esa xara turkumining vakillari kiradi.

Kichik hovuzlar gulli o`simliklar va ipsimon suvo`tlar ayniqsa suv to`ri (hydrordictyon, reticulatum) kladfora spirogyra iplari bilan to`lib hovuzni foydasiz havzaga aylantirib qo`yadi. Bunday hovuzlarda plankton organizmlar va shu jumladan baliqlar ham uchramaydi.

Suvi sho'rroq baliqchilik hovuzlarida suvo'atlarni sho'r suvlarga xos turlari uchraydi. Shunday turlarga *Oscillatoria laetvirens*, *Oguttata*, *mastogloi smithii*, *epithemia sorex* kabilar misol bo'ladi.

Ko'pchilik baliqchilik hovuzlari uchun suvo'tlarning umumiy turlari ko'palb uchraydi. Ularga *Pediastrum duplex*, *Scenedesmus bijigatus*, *Microcystis aeruginosa*, *Spirulina major*, *nitzschia sigma* hovuzlaridagi ekologik muhitning (maydoni chuqurligi harorati suvning tiniqligi tuzlar miqdori o'g'itlarning va boshq) o'xshashligidir.

Shunga qaramasdan ayrim baliqchilik hovuzlarining planktonida suvo'tlarning har xil turlari dominantlik qiladi. Masalan, almata baliqchilik hovuzida ko'k- yashil suvo'tlardan *microcystis aeruginosa*, *oscillatoria princeps*, chimkentning shunday hovuzlarida esa yashil evglena (*pediastrum simplex*, *Pboryanum*, *phacus*, *pleuronectes*) vakillari, osh viloyatida joylashgan baliqchilik hovuzlarida diatom va yashil (*melosira*, *granulate*, *var angustissima*, *pediastrum duplex*) suvo'tlarining turlari Toshkent atrofidagi baliqchilik hovuzlarida esa asosan yashil suvo'tlarining (*dictyosphaerium*, *anamalum*, *coenocystis*, *planctonica*, *coenococcus*, *planctonica*) turlari dominantlik qiladi.

Ko'pchilik baliqchilik hovuzlarida juda kam uchraydigan turlar topilgan ularga *tetrahedron*, *chonstrictum*, *botryosphaera*, *sudatica*, *romeria*, *gracils*, *oscillatoria*, *utermochliana*, *phormidium*, *ergegovici* kabilar krib ular avallari Sibiri, Yevropa, Amerika suv havzalarida ma'lum edi.

O'rta Osiyo hududining shimoliy-sharqiy qismida joylashgan hovuzlarda boreal mintaqada suv havzalariga xos turlarni (*anabaena viguieri*, *oscillatoria exespira*, *euglena platyaesma*) borligi va rivojlanishi aniqlangan. O'rta Osiyoning janubiy hududida joylashgan hovuzlarida suvo'tlarning subtropik va tropik hududlariga xos turlarni (*Aulosira fertilissima* *var tenius*, *Anabaenopsis raciborskii*, *Zygnemopsis coralinae* va boshqalar) rivojlanishi kuzatiladi.

O'rta Osiyo hududida joylashgan baliqchilik hovuzlarida suvo'tlarni ko'p va yaxshi rivojlangan turlarining yo'qligi bu zonaning yozgi yuqori harorati suvning past tiniqligi suvda organik moddalarning kamligi va mineral va tuzlarning ko'pligi suvning sho'rliigi kabi ekologik omillarning salbiy ta'siri sababdir. Shu omillardan ayrimlarining yaxshilanishi bilan ya'ni hovuzlarga minerl organik moddalar berilishi bilan fitoplanktonga xos turlar soni va ularning miqdori ko'payadi.

Undan tashqari o'g'itlangan hovuzlarda uchragan suvo'tlarning son va sifatini ko'payishidan tashqari uchragan turlarning hujayralari *trixomalari*, *iplari* va koloniyalarining razmeri diaganozga qaraganda 2-3 mk, hattoki 5-10 mk ga kattalashgani kuzatiladi. Biz bu holatni hovuzlarga berilgan azot-fosfor o'g'itlarning ijobiy ekologik ta'siri deb qaradik.

O'rganilgan hovuzlarda ko'pchilik suvo'tlarning turlari yilning ma'lum fasllarida uchraydi va rivojlanadi. Natijada, fasllar bo'yicha suvo'tlar turlarining uchraydigan darajasi o'zgarib turadi. Yoz-kuz faslida o'rganilgan hovuzlarda yashil va ko'k-yashil suvo'tlarining vakillari dominantlik qiladi.

O'rta Osiyo hududidagi baliqchilik hovuzlari fitoplanktonida dominantlik qiladigan turlarni rivojlanishiga qarab hovuzlarni quyidagi gidrosenozlarga bo'lish mumkin ya'ni:

- ko'k-yashil suvo'tlar turlari dominantlik qiladigan hovuzlar;
- ko'k-yashil va protokoksimonlar yaxshi rivojlanadigan hovuzlar;

- protokoksimonlarning vakillari dominant hovuzlar;
- protokoksimon desmidiya vakillari dominant hovuzlar;
- evglenalar ko'p hovuzlar
- diatomlar va diatom tillasimon suvo'tlar dominant hovuzlar;

O'rta Osiyo baliqchilik hovuzlari uchun xarakterli narsa kuzda ko'pchilik hovuzlar quritiladi. Suvi chiqarib yuboriladi. Hovuzning tubiga ishlov berib tozalanadi. Organik o'g'itlar beriladi. Hovuz tubining qurishi bilan suvo'tlar ham quriydi loy-tuproqqa aralashadi. Ularni hujayralari spora va zigotalari saqlanib qoladi. Kelasi yili hovuzlarga suv kelishi bilan suvo'tlar asta-sekin rivojlanishni boshlaydi. Ekologik muhitning yaxshilanishi 9suvning tinishi suv haroratining ko'tarilishi bilan fitoplanktonni o'sishi, ko'payishi boshlanadi va bahorning oxiri yoz faslida turlar soni ularning miqdori bahorda 700-850 ming kl/l yoz faslida 1,150 mlndan 10-11 mln kl/lga yetsa kuzning oxirida arang 650 ming kl/l qishda esa 1-2 mingdan ortmaydi.

O'g'itlangan baliqchilik hovuzlarida may oyida fitoplanktonning umumiy miqdori 9,3 mln kl/l iyunda 56 mln iyulda 364,3 mln avgustda 163,7 mln sentyabrda 151,4 mln oktyabrda 107,4 mln kl/l dekabr oyidan aprel oyigacha planktonda uchraydigan suvo'tlarning miqdori 6,1-22,8 mln kl/l atrofida o'zgarib turadi.

O'rta Osiyo hududida joylashgan kichik hovuz va baliqchilik hovuzlarida suvo'tlar turlicha tarkib va miqdorda uchragan. Kichik hovuzlarda jami 389 ta baliqchilik hovuzlarida esa 1044 ta suvo'tlarning tur vatur vakillari aniqlangan. Ular ichida yashillar, diatomlar, ko'k- yashillar turlar soni va ularning miqdori bo'yicha yetakchi guruhlar hisoblanadi.

Tojikistonni baliqchilik hovuzlarida suvo'tlarni 186 ta tur va tur vakillari aniqlangan. Ularga yashillar (1080, ko'k- yashillar (35), diatomlar (22), evglenalar (18), pirofita (50 va tillasimon (4) suvo'tlar guruhlarining vakillari kiradi.

O'rganilgan hovuzlarda fitoplanktonni umumiy miqdori 250 mln kl/l (biomassasi 200 g/m³) gacha yetadi, o'rtacha darajasi 43 mln kl/l (biomassasi 50-60 mg/m³) ni, baliq mahsuloti 63 c/ga ni tashkil qiladi.

Baliqchilik hovuzlarining gidrofaunasi. O'rta Osiyoning turli hududida joylashgan baliqchilik hovuzlarining ekologik muhiti bir-biridan ma'lum omillari (suvning tiniqlik darajasi, sho'rligi, harorati o'g'itlanishi va boshq) bilan farqlanadi va shu omillar hovuzlaridagi gidrobiontlarning turlar tarkibi, miqdori va ularni mahsulotiga sezilarli darajada ta'sir qiladi.

Toshkent viloyati hududida joylashgan "baliqchi" xo'jaligi hovuzlarida 30 dan ortiq gidrofauna vakillari aniqlangan. Ular ichida kam tuklilar, ninachilar qurti, podenkilar, qo'ng'iz, xironomid va mallyuskalaruchragan.

Hovuzlar zoobentosining maksimal soni 4250 ekz/m² (biomassasi 7,9 g/m²) ga yetgan. Ularning eng kam soni 430 ekz/m² (biomassasi 1,7 g/m²) bo'lgan. Ayrim hovuzlarda zoobentos 2750-3770 ekz/m² (biomassasi 2,6-6,4 g/m²) kuzga tomon ularning miqdori (58-316 ekz/m²) biomassasi (0,02- 0,4 g/m kamayib ketadi).

Baliqlarni asosiy oziqasi bo'lmish shoxmo'ylovli rachkilarni maxsus hovuzlarda ko'paytirilganda, ularni biomassasi 11,2- 47,8 g/m³ ga control hovuzlarda esa 1,9 g/m³ ni tashkil qilgan. Ular baliqchilik hovuzlarida uchragan gidrofaunaning 77-89% ni tashkil qilgan kontrolda esa 51% darajasida qolgan. Dafniylar ko'paytirilganda ularning biomassasi 72g/m³ ga ular bilan oziqlangan mayday baliqlarning og'irligi 70-85% ga ortgan baliq mahsuloti o'rtacha 3,5 s/ga bo'lgan.

Organik (1 t/ga) va mineral (ammiak selitrası va superofat) moddalar bilan kam miqdorda o'g'itlangan baliqchilik hovuzlarida birlamchi mahsulot kuniga 8,7-9,5 mg/l ni tashkil qilgan. Kontrollda o'g'itlanmagan hovuzlarda kuniga 3,7 mg/l dan oshmagan. Hovuzlar suvida kislorod 87-1815 atrofida bo'lgan. Iyundan sentyabr oyi o'rtasida o'g'itlangan hovuzlarda 7,1-8,7 t/ga organik modda hosil bo'lgan. O'g'itlanmagan hovuzlarda 1,4-1,9 t/ga kontrollda esa 0,8 t/ga baliq mahsuloti olingan.

O'g'itlangan hovuzlarda fitoplanktonni tarkibi boy va har xil bo'lgan. Fitoplanktonda suvo'tlarining 356 ta tur va tur vakillari topilgan. Ularga ko'k-yashillar (104), sariq-yashillar (65) pirofitalar (7) evglanelar (22) protokoksimonlar (74) volvokslar (22) ipsimon yashil suvo'tlar (7) desmidiyalar (31), zignemalar (24) kabi guruh vakillari kirgan.

Baliqchilik hovuzlari *fitoplanktonda Merismopedia glauca, Microcystis aeruginosa, m pulverea, oscillatoria irrigua, P princes, euglena sanguinca, golenkinia radiate, dictyoshaerium pulhellum, scenedesmus quadricauda, pediastrum duplex* va boshqalar keng tarqalgan.

Hovuzlarning zooplanktonida gidrofaunaning 115 ta tur va tur vakillari aniqlangan. Ularni 505 dan ortig'i kolovrotkalar shoxmo'yovlilar 26 eshakoyoqililar esa 7 ta turdan iborat bo'lgan. Hamma hovuzlar planktonida kladoseralarning moina rectirostris, M Weberi kabi turlari uchraydi. Zooplankton miqdorini ancha qismi klodsera guruhidan dafniya bosmina turkumlarining vakillari rotoriyalardan esa keratella filinia vakillari hosil qiladi. Zooplanktonmiqdorini 50-85% ini kolovrotka vakillari tashkil qiladi.

May oyidan boshlab o'g'itlangan havuzlarda zooplankton guruhiga oid hamma organizmlarni rivojlanishi boshlandi. Ularning umumiy miqdori 2212 ming ekz/m³ bu ko'rsatkich og'itlanmagan hovuzlardagi gidrofauna miqdoridan 25 barobar ko'pdir. Yoz- kuz fasllarida bu hovuzlarda zoobiomassa 24,8 g/m³ ni tashkil qiladi. Zooplanktonni maksimal biomassasi 178 m³ ga chiqadi. Fasllar bo'yicha biomassa 19,2 g/m³ kontrol hovuzlaridagi ko'rsatkichdan 10 barobar ortiq bo'ladi.

Hovuzlarni kompleks og'itlaganda zooplanktonning maksimal miqdori 2992 ming ekz/m³ biomassasi 55,4 g/m³ ko'tarilgan. Shunday qilib hovuzlarni organo-mineral moddalar bilan o'g'itlash ularda uchraydigan turli gidrobiontlarning turlar soni va miqdori ortishiga sabab bo'ladi, ya'ni organik mineral og'itlar→fitoplankton→zooplankton→ular hosil qiladigan mahsulot→katta- kichik baliqlar oziqasini asosi hisoblandi.

O'g'itlangan turli havzalarda zoobentosni 36 ta turi aniqlangan. Ularni 17 turi xironimidlar qurti bo'lib, ko'p uchraydiganlari Crictopus, silvertis kabi turkumlari kiradi. Bentosga xos gidrofauna vakillari gulli o'simliklar orasida ninachilar podenok, xironimid qurtlari kanalar uchrasa, qum- loyli biotopda oligoxetlar va xironomidlar tarqalgan.

O'g'itlangan hovuzlarda zoobentos biomassasi ancha yuqori 97,94 g/m²) bo'lib o'g'itlanmagan hovuzlar zoobentosi organizmlar massasidan 30 barobar ortiqdir. Kompleks o'g'itlangan hovuzlarda zoobentosga xos organizmlarning miqdori may oyida 10100 ekz/m² biomassasi 2,9-19,3-3,5 g/m² gacha yetadi. Iyunda biomassa 0,6-3,9 iyulda 0,01-6,9 g/m² dan oshmaydi. Vegetatsiya davrida o'rtacha biomassa 10,4-56 kg/ga, control hovuzlarda 0,9/11 kg/ga ni tashkil qiladi.

Hovuzlarda uchraydigan gulli o'simliklar suvo'tlar va mayda hayvonlar baliqlarning asosiy ozuqasi hisoblanadi. Baliqlarning ichaklaridagi ozuqa qoldiqlari analiz qilinganda, plankton va bentosga xos 22 ta har xil organizmlar topilgan. Ular ichida plankton organizmlardan 9 ta tur uchragan. Ularga kladosera, kopepodalar xironomidalar qurti va boshqalar kiradi.

Ikki yillik karp baliği ichagidagi oziqani 80% ini gulli o'simliklar, ularni urug'li, 13,2% ini suvo'tlar va 6,8 % ini tabiiy ozuqa tashkil qilgan. Iyun- iyul oylarda karp baliqlari 4,7-5,2 g ga o'sadi, kontrolda esa 2,6 g ga tengdir.

Baliqchilik hovuzlarida asosan karp oq qalin peshona chipor qalinpeshona, ular bilan sazan sudak ilon baliqlar ham uchraydi. Baliq mahsuloti 7,6s/gad an 18-37 s/ga ko'tarilgan. Bu hovuzlarga intensive ishlov berishning natijasidir.

O'rta Osiyoning baliqchilik hovuzlari asosan qulay iqlimda joylashgan ya'ni bu hududda vegetatsiya davri 9-10 oyga cho'ziladi, hovuzlarda turli gidrofaunaga ozuqa bo'ladigan gulli o'simliklar va suvo'tlarni uzoq vaqt rivojlanishiga yorug'lik issiqlik yetarli. Hovuzlarni organik mineral o'g'itlar bilan o'g'itlash fito va ular hisobiga zoorganizmlarning yaxshi rivojlanishiga imkon beradi. Shu gidrobiontlarni tarkibi faslar bo'yicha o'zgarib turadi. Lekin, hovuzlarda uchraydigan turlar tarkibida ularning miqdorida keskin jihatdan (hovuzlar hajmi, chuqurligi, suvning tiniqligi, harorati, ozuqa manbalari umumiylik borligidadir.

Gidrobiontlar hosil qilgan biomassa asosan hovuzlarda uchraydigan baliqlarning ozuqa manbaidir.

Turli suv havzalari mahsuldorligini oshirish uchun olib beriladigan nazariy va amaliy ishlar uchun baliqchilik hovuzlari eng qulay hisoblanadi. Ular maydoni, suvning hajmi va har tomonlama boshqarish mumkinligi tufayli ulardan qisqa vaqtda ozuqali baliqlardan yuqori mahsulot olinagan.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Каримов И.А. 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш якунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2016 й., 16 январь.
2. Умурзоқов Ў.П., Абдурахимов И.Л. Сув хўжалиги менежменти. 2 – жилд. – Т.: Иқтисод ва молия, 2008, 3–Б. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 1, январь-февраль, 2017 йил
3. Сув Ўзбекистон келажаги учун муҳим ҳаётий ресурс. - Т., 2007. 34-35–Б.
4. Ташматов Х.Т., Кушаев Т.К., Исмаилова С.С. Сув хўжалигида инновация менежменти. – Т.: 2011.
5. Умурзақов Ў.П., Ризаев Т. Сув истеъмолчилари уюшмаларини барқарор ривожлантириш имкониятлари. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. – Тошкент, 2011. – №1, 25-26– Б.
6. Султонов А.С., Худайберганов З.Д., Қўчқорова С.А. Сув хўжалиги иқтисодиёти. – Т., 2010 й.
7. www.agro.uz – Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги расмий сайти.
8. www.stat.uz – Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти.

Jumaniyazova Sh.I, Gulimov Q.
UrDU
(Urganch, O'zbekiston)

SUV OMBORLARI GIDROBIONTLARINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI EKOLOGIK OMILLAR

Annotation: *There are defined mechanisms of management using water resources. The main purpose of this paper is attracting the best technologies of water saving, a view of an effective utilization of water resources and giving strategic aims to improve using of water resources. There are offered creation of the mechanism of the state support using water resources and water saving up technologies in the article.*

Аннотация: *в данной статье исследуются механизмы управления использованием водных ресурсов. Основная цель статьи заключается в обосновании внедрения водосберегающих технологий в целях эффективного использования водных ресурсов, рассматривается совершенствование устойчивого обеспечения водой сельского хозяйства. В статье предлагается создание механизма государственной поддержки водосберегающих технологий в целях внедрения в широком масштабе.*

Suv omborlari pastlik joylarda, daryolar yoki oqar suvli ko'llarga to'g'on qurib suvning oqimi boshqarilishi va suv to'planishi uchun barpo etiladi. Ular daryolarning tor, jarli kam suv bosadigan yoki keng suv yoyilib to'planadigan joylarida quriladi. Shuning uchun ham suv omborlarining xususiyatlari daryolar yoki ko'llar xususiyatlariga o'xshab ketadi. Jumladan, suvning oqimi, tuz miqdori, gaz miqdori, gidrobiontlarning rivojlanish va tarqalish manbalarida umumiylik kuzatiladi. Suv omborlarida asta-sekin ularga xos xususiyatlar yuzaga keladi. Ularda morfologik ko'rinish, gidrologik, gidrokimyoviy tartiblar va biologik gidrosenzorlar hosil bo'ladi, ular turg'unlashadi va fasllar bo'yicha o'zgarib turadi.

Suv omborlarida suv sathi katta miqdorda o'zgarib turadi va bu o'zgarish tabiiy sabablar ta'siridan emas, balki insonning xo'jalik faoliyati natijasida yuzaga keladi. Buning oqibatida ko'pchilik suv omborlarining tubi qurib, qo'riq zonalarga aylanib qoladi. Loyqa yuzasiga cho'kkan organizmlar ham asta-sekin quriydilar va nobud bo'ladilar yoki anabioz holatda saqlanib qoladilar. Suvning kelishi bilan ular hayotiy faoliyatlarini tiklab o'sish, ko'payish va rivojlanishni boshlaydilar.

To'g'onga yaqin joylarda suv chuqur va bu yerda uning oqishi kuzatiladi. Bunda suvning yuza qatlami ham suvning oqishida qatnashadi. Uning vertikal qatlamidagi suvning chuqur joylarida saqlanib qoladi. Uncha chuqur bo'lmagan joylarda vertical qatlamlilik buziladi. Suv to'lqinlari vaqtida suv harorati, gazlar, mineral va organik ozuqa moddalar teng taqsimlanadi. Suv omborining to'g'onga yaqin chuqur joylarida (100-120 metr) suvning aralashishi kuzatilmaydi. Shu sababli turli suv omborlarida ularni har xil qismi va chuqurliklarida gidrologik, gidrokimyoviy, biologik jarayonlarning farqi kuzatiladi. Daryo o'zanlarida joylashgan suv omborlarining boshlanish qismida harorat, tuz miqdori, gaz miqdori, mineral va organik moddalar miqdorining, hamda organizmlarning umumiyiligi kuzatiladi.

Ammo, bu holat faqat suv omborining to'g'onga yaqin chuqur qismining suv qatlamlaridagina kuzatiladi. To'g'ondan uzoqlashilgan sari asta-sekin farqlanish va har xillik yuzaga keladi. Yoyilib suv to'planadigan suv omborlarida (masalan, Tollimarjon, Tuyamo'yin) birinchi yillarda suvda erigan kislorodni kamligi va yetmasligi kuzatilgan. Buning sababi suv bosgan joylardagi ozmi-ko'pmi organik moddalarni biokimyoviy o'zgarish jarayonlariga suvda bor kislorod sarf qilinadi, uning o'rnini bosadigan kislorod hosil qiladigan gulli o'simliklar, fitobentos hamda fitoplanktonni yetarli darajada rivojlanmagani sababli kislorod yetishmaydi. Bunday holat daryo o'zaning jarlik qismlarida yuzaga kelgan suv omborlari (Nurek, Toktagul) tabiatida ham kuzatiladi. Agar suv omborlari daryoning kehg joylarida qurilsa (Chordara suv ombori) va unga turli oqava suvlar tushib tursa, bunday suv omborlarida gidrobiontlarning rivojlanishi tez va yaxshi ekanligi kuzatiladi. Suvda erigan kislorod, suv tubida cho'kma holatida organik moddalarning to'plangani yuzaga keladi. Bu moddalar o'z navbatida zooplankton va zoobentosga xos organizmlarning ko'payishiga, suv tubida to'planishiga olib keladi va ko'p baliqlarning (sazan, lesh, oq amur, kalin, peshona) yaxshi o'sishiga sabab bo'ladi.

Suv bosgan joylardagi organik moddalarning minerlanishi vatrofdan yuvilib turgan azot fosfor birikmalari gulli o'simliklar fitoplankton va fitobentos suvo'tlardan ko'k-yashil, yashillar vakillarining yaxshi rivojlanishiga olib keladi. Ayrim hollarda ko'k-yasil suvo'tlardan afonazomenon anabena turlarining ko'plab rivojlanishidan suvning ullaishi yuzaga kelgan. Suvning rangi ko'k, havo rang hattoki yashil rangda bo'ladi. Suvdan baliq yog'ini hidi keladi u inson ichishiga yaramaydigan subga aylandi.

Suv omborining morfologiyasi va suv havzasining turli xususiyatlari uning ekologik omillari (suvning loyqa yoki tiniqligi suv sathini doimiyliyi yoki keskin o'zgarib turishi haroratni pastligi yoki yuqoriligi) ta'siri asosida ularda gulli o'simliklarning turlicha rivojlanish darajasi kuaztiladi. Jumladan suvi loyqa daryolar (Amudaryo, Murg'ob) va ularda qurilgan suv omborlarida gulli o'simliklar o'smaydi yoki juda kam o'sadi. Suv bilan oqib keladigan muallaq zarrachalar loy, loyqa o'simliklarni suv tubiga o'rganishiga imkon bermaydi, yosh niholarni loyqa bosadi yoki yuvib ketadi. Suv tubini turg'un loy-qumli va quyosh nuri o'tadigan joylarida o'simliklarni o'sishi kuzatiladi.

Biz yuqorida qayd qilganimizdek suv omborlarida suv sathinin o'zgarib turishi suv havzalari qirg'oqlarida yarim botib va suvga botib o'suvchi o'simliklarni tez-tez qurib qolishiga sabab bo'lsa, kichik chqurligi past (1-6 m) suv omborlarini 2-5 yil ichida to'la o't bosib suvning hajmi 2-3 barobarga kamaydi. Ularda baliq ko'paytirish mumkin bo'lmay qoladi. Bunday suv omborlariga Chuqursoy, Shert, Farhod nomli suv havzalari misol bo'la oladi. Tekislik mintaqasida joylashgan suv omborlarining bir qirg'og'ining (Chimqo'rg'on, Janubiy Surxon) o't bosgan bo'lsa ikkinchi qirg'og'ining suv to'lqinlari ta'sirida doimiy yemirilishi va shunday joylarga suvning loyqaligi suv tubini loyqa bosishi tufayli gulli o'simliklarning o'sishiga ekologik sharoit yo'qligi kuzatiladi.

Tog' mintaqasida joylashgan suv omborlari (gulli o'simliklar kam havzaning suvi sayoz suv tubini loy-loyqa bosgan joylarida suvga yarim botgan o'simliklar onda-sonda uchraydi.

Suv omborlarida gulli o'simliklarni yaxshi rivojlanishi ularni ko'pligi baliqlarga ozuqa sifatida ijobiy rol o'ynaydi. Lekin ularning haddan ziyod ko'pligi suv havzasini

o't bosihisiga suv hajmini kamayishiga olib kelsa ikkinchi tomondan o't bosgan havzalarda plankton organizmlar va baliqlarning rivojlanishiga ekologik sharoit yo'qoladi. Uchinchi tomondan o't bosgan suv havzalari omborlar turli kasalliklar tarqatuvchi hashortolarni ko'payish joyiga aylanib qoladi. Suv omborlarini o't bosishidan qutulishining chorasi havzani chuqur qurish uni o't- o'simliklaridan tozalash tubini haydash turli kimyoviy moddalar bilan ishlov berish tez-tez suvini chiqarib suv tubini quritib turish loyqa suv bilan to'ldirish va boshqa tadbirlar ularni o't bosihisidan saqlaydi.

Suv omborlarida plankton organizmlar turli darajada rivojlanadilar. Agar suv ombori sovuq ozuqa moddalari kam va daryo suvlari loyqali bo'lsa bunday suv omborlarida fit ova zooplankton organizmlar yo'q yoki juda kam rivojlanadi. Suv ombori tekislik daryolari o'zaniga urilgan bo'lsa, bahor, yoz kuzda ularning planktonida ko'k-yashil, yashil pirofita suvo'tlarining vakillari, zooplankton eshakoyoqlilar shoxmo'ylovli rachkilar ko'p va yaxshi rivojlandi.

Suv omborlarining boshlanish yuqori qismida suvning chuqurligi uncha katta emas. Oqishi sekin joylarida ekologik omillar (harorat, gazlar, oziqa moddalar) va plankton organizmlar bir tekisda taqsimlanadi. Agar daryo suvi tiniq bo'lsa u bilna oqib keladigan biogen moddalar ta'sirida suvo'tlarning yaxshi rivojlanishi kuzatiladi.

Suv omborlari to'g'on atrofida suv chuqurligining ortishi oqimning pastligi tufayli plankton organizmlarni asta-sekin shuv tubi chok'masiga tushishi suvni yuza qatlamiidan biogen moddalarni pastki yorug'lik yetib fotosintez jarayoni o'tadigan qatlamlarga (10-15-20 m) o'tishi ham kuzatiladi. Lekin 70-100-120-150m chuqurlikda plankton organizmlarning kamligi tufayli (Toktogul, nurek, Chorvoq suv omborlari) to'g'on tubidan chiqqan suvda fit ova zooplanktoniga xos organizmlar kam uchraydi. Ammo uncha chuqur bo'lmagan suv omborlari (chordara, Chimqo'rg'on, Janubiy Surxon) to'g'oni tubidan chiqadigan fito va zooplankton vakillariga boy ular suv bilan yuvilib ketadi.

Turli suv omborlari tubida o'ziga xos bentos organizmlar rivojlandi. Suv bosgan joylarda 1-2 yillari suvni sayoz joylarida tuproqda rivojlanuvchi bakteriyalar, suvo'tlar va turli edafauna vakillari tez rivojlandi. Lekin suv sathi va uni turli ekologik omillarining o'zgarishi bilan suv tubiga xos doimiy bentos turlar ularning guruhlari yuzaga keladi. Psammoreofil va peloreofil guruh gidrobiosenozlar tarkibi o'miga boshqa tarkibga xos turlar loyni kovlab uni ichida yashovchi organizmlar rivojlanadi.

Daryolar tubidagi toshlar ustida rivojlandigan litoreofil gidrobiosenozlar tarkibi buziladi. Ular suv omborlari qirg'oqlarida saqlanib qoladi. Suv o'simliklari ustida o'sadigan va rivojlanadigan guruhlar paydo bo'ladi. Suv sathining pasayishi bilan bir necha oy qurib qoladigan suv tubida to'plangan organizmlar (suv o'tlar, zooplankton, zoobentos) quriydi chiriydi va loy-loyqani organik modda bilan boyitadi.

Yuqorida qayd qilganimizdek suv omborlarining ixtiofaunasi daryolar, kanallar kollektorlar yoki ular bilan bog'liq bo'lgan ko'p baliqlari hisobiga tashkil topadi. O'rta Osiyo suv omborlarining gidrologiyasi gidroximik va biologik rejimi ekologik jihatdan yaxshi. Ularda yetarli darajada baliqchilikni rivojlantirish va olingan baliq mahsuloti bilan aholi talabini qondirish mumkin.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Frank R. Spellman. The science of water: concepts and applications. 2007.

2. Константинов А.С. Общая гидробиология. – Москва: Высшая школа, 1979 и 1986. – 480 с.
3. Отобоев Ш., Набиев М. Инсон ва биосфера. – Тошкент., Ўқитувчи, 1995. 39-184 бетлар.
4. Эргашев А.Э., Эргашев Т.Э. Гидроэкология (Сув экологияси). – Тошкент, 2002. – 312 б.
5. Алимжанова Х.А. Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов.–Ташкент, Фан, 2007. – 264 с.

УДК 633.51: 677.53

Болтабаев Х.А., Эргашев А.М.
Наманганский инженерно-технологический институт
(Наманган, Республика Узбекистан)

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ КАЧЕСТВО ВОЛОКНА НОВЫХ ЛИНИЙ ХЛОПЧАТНИКА

Аннотация: По результатам анализов, полученных при испытании качества волокна конкурсного сортоиспытания линий хлопчатника, дана оценка микронейру волокна, прочности, длине, однообразности, индексу коротких волокон, относительному удлинению, засорённости, числу дефектов (Cnt).

Ключевые слова: Хлопчатник, линии, качество волокна, микронейр, прочность, длина, индекс коротких волокон, относительное удлинение, засорённость.

Boltabaev H.A., Ergashev A.M.
Namangan Institute of Engineering and Technology
(Namangan, The Republic Uzbekistan)

TECHNOLOGICAL FIBER QUALITY OF NEW COTTON LINES

Annotation: Based on the results of tests obtained during the testing of the quality of the fiber for competitive variety testing of cotton lines, the micro fiber of the fiber, strength, length, monotony, short fiber index, relative elongation, blockage, number of defects (Cnt) is estimated.

Key words: cotton, lines, fiber quality, micronaire, strength, length, index of short fibers, elongation, blockage.

Введение. Известно, что признаки качества хлопкового волокна, имеют большое значение на мировом рынке. Именно поэтому выведение сортов, отвечающих требованиям международных стандартов, является важной задачей и вопросом, стоящим перед селекционерами. В настоящее время, генетики-селекционеры, используя все доступные методы в сфере селекции, работают над поиском качественных доноров по выходу волокна и скрещиванию диких образцов [3-4].

Выявлена возможность получения новых линий хлопчатника, резко отличающихся по экологическому и генетическому происхождению, полученные на основе скрещивания образцов, полученных путём скрещивания разных видов и подвидов хлопчатника и повторного скрещивания их с разными сортами, качество которых отвечают требованиям мировых стандартов [4-6].

Авторами доказано, что унаследование признаков качества волокна гибридов, полученных в участии сортов, принадлежащим к разным типам средневолокнистых сортов хлопчатника, полученные путём сложной гибридизации, зависит от генотипа материнского сорта и отбор рекомбинатов, свойственных тонковолокнистым сортам хлопчатника, полученных путём сложного скрещивания [1-2-5-6].

Материалы и методы. Выведение новых сортов хлопчатника очень важно для повышения урожайности хлопчатника в Республике. В настоящее время актуальной задачей является выведение новых скороспелых, высокоурожайных, высококачественных сортов хлопчатника, отвечающих требованиям мировых стандартов.

В повышении урожайности хлопчатника важно внедрение в производство скороспелых, урожайных сортов с высоким качеством волокна, которое отвечает требованиям международных стандартов.

Новые сорта должны обладать следующими параметрами: выход волокна должен быть высоким, семена обладать высокой жирностью, они должны быть устойчивыми к неблагоприятным условиям внешней среды (засоление почвы, низкая температура, засухей, засуха и т.д.), к болезням и вредителям, быть приспособленным к машинному сбору.

Для решения этих задач на Наманганской опытной станции «Научно-исследовательского института селекции, семеноводства и агротехнологии выращивания хлопка», ведутся научно-исследовательские работы в определённом объёме. Создан ряд новых линий, которые сравнились по ценным хозяйственным признакам с сортами хлопчатника внесённых в Государственный реестр. Для объективной оценки этих линий, по сравнению со стандартными сортами, при первичном размножении имеет важное значение проводимое конкурсное сортоиспытание в опытном хозяйстве.

Семена линий хлопчатника, изучены в конкурсных сортоиспытаниях на полях Наманганской научно-опытной станции при двух условиях: на незаражённой вертициллёзным вилтом почве (площадь делянки каждой линии 50,4 м² в четырёх повторностях) и на заражённой вертициллёзным вилтом почве возбудитель -*Verticillium dahliae* Kleb (площадь делянки каждой линии 12,6 м² в шестикратной повторности), испытано всего 9 линий.

Эксперименты проводились на основе "Инструкции по государственному сортоиспытанию сельскохозяйственных культур" (1986), посев проводился по схеме 90 x 10 - 1. По росту и развитию хлопчатника проведены следующие фенологические наблюдения и учёты: всхожесть ростков хлопчатника до 50%, густота стояния (перед сбором), измерение высоты растений (до 1 августа), определение уровня заболевания вилтом (на 15 сентября), определение сортовой чистоты (в период массового цветения и созревания), созревание коробочек до 50%, определение качества волокна, определение урожая хлопчатника до 30 сентября и наступления холодов (1 сбор 30.09, второй сбор 10.10.).

Результаты и их обсуждение. Для оценки испытываемых линий использован средневолокнистый сорт Наманган-77 (принадлежащий к V-типу волокна). В 2015-2016 гг. изучено 9 новых выведенных средневолокнистых линий хлопчатника. Агротехнические мероприятия проведены по рекомендациям «Научно-исследовательского института селекции, семеноводства и агротехнологии выращивания хлопка». Для определения качества волокна новых линий хлопчатника, взято по 100 штук коробочек каждой линии, образцы проанализированы в областной территориальной лаборатории «Сифат».

Качество волокна хлопчатника линий оценено по системе HVI. УСТЕР HVI 900 SA, полуавтоматическая система измеряет семь физических параметров. Система HVI 900 SA измеряет длину, прочность, однородность по длине, относительное удлинение, микронейр, цвет, засорённость. Все эти свойства имеют важное значение для определения качества волокна. Система испытания волокна на HVI 900 SA даёт возможность точно и надёжно в автоматизированном виде дать оценку качества волокна новых линий.

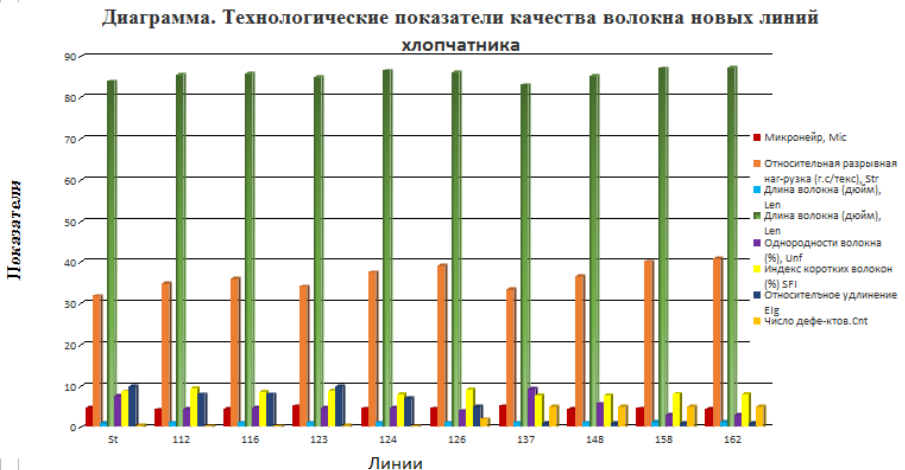
Полученные данные анализов приведены в диаграмме. В диаграмме приведены основные технологические показатели волокна: микронейр, прочность, длина, однообразность по длине, индекс коротких волокон, относительное удлинение, засорённость, число дефектов Cnt.

Анализы показали, что индекс микронейра линии 112 и 116 составляет 4,3-4,4 и является ниже индекса стандартного сорта (Наманган-77) на 4,8, то есть волокно тоньше и этот показатель 123 и 137 линии выше чем у стандартного сорта на 0,4. Индексы микронейр остальных линий составляет 4,5-4,6.

По относительной разрывной нагрузке все показатели изученных линий выше чем у стандартного сорта (31,9 г.с / текс) от 1,6 до 9,0 г.с / текс. составляет от 33,5 г.с / текс у 137 линии, до 40,9 г.с / текс у линии 162.

У всех изученных линий длина волокна составляет 1,10-1,29 дюймов и выше, чем у стандартного сорта (1,09 дюйм) на 0,01-0,20 дюймов. По этому показателю самые высокие результаты получены у линии 158 (1,29 дюйма) и у линии 162 (1,26 дюйма).

Одним из основных показателей волокна однородность у линии 137 равно на 83,1%. Только этот показатель ниже, чем стандартного сорта (83,9%), Но у остальных изученных линий этот показатель выше от 1,1 до 3,3%. Самые высокие результаты по этому показателю получены у линии 162 (87,2%) и линии 158 (87,1 %).

Индекс коротких волокон (S.F.I) – обычное волокно короче 0,5 дюймов не участвует в процессе прядения и удаляются в виде отходов. Количество процентов (относительно массы) волокон короче 0,5 дюймов, определяется как количество коротких волокон. Эта величина изменяется у сортов хлопчатника в интервалах от 2% до 20%. Количество коротких волокон, изученных новых линий, было в интервале от 2,8% до 10,1%.

Заключение. В результате анализов, полученных в конкурсных испытаниях качество волокна новых линий хлопчатника выявлено, что наиболее высокие результаты по всем технологическим показателям получены на линиях 112, 116 и 148. Эти линии по качеству волокна полностью отвечают всем требованиям лёгкой промышленности. Продолжаются исследования в научной опытной станции по доведению этих линий до уровня сорта и по обеспечению производства сортами с высоким качеством волокна.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Х. Эгамов, А. Касимов, З. Рахмонов, А. Тешаев "Технологические качественные показатели новых линий хлопчатника", Усовершенствование агротехнологии возделывания хлопчатника и культур хлопкового комплекса. Сборник статей Республиканской научно-практической конференции. Ташкент, 2013 г., 377-378 с.
2. Саакова С., Хужамбергенов Н., Намозов Ш. Новые сорта хлопчатника-гарантия высококачественного урожая. Сельское хозяйство Узбекистана, №3, 2002г. 50 с.
3. Назаров Р., Ахмедов Ж., Кузибаев Ш., Бабаев Я., Амантурдиев А. «Перспективы развития хлопководства» 2003 г.
4. Абдуллаев А.- «Биология, селекция и семеноводство хлопчатника». Ташкент, 1989г., 57-61 с.
5. Иксанов А., Эгамбердиев А., Халманов Б. Волокно-главная продукция хлопководства. //Сельское хозяйство Узбекистана. –Ташкент, 2006. № 6. с. 11-12.
6. Намазов Ш.Э., Бабаев С.Г. Эффективность сложной межвидовой гибридизации в селекции хлопчатника. //Изд-во «Nison-Noshir»-Ташкент. 2014. с. 179.

SECTION: SCIENCE OF LAW

Brînza Cristian Sergiu
Departamentul Drept penal, Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău, Republica Moldova)

EXTORCAREA MITEI CA TEMEI DE LIBERARE A MITUITORULUI DE RĂSPUNDERE PENALĂ

Adnotare. Conform alin.(4) art.334 „Darea de mită” din Codul penal al Republicii Moldova, „persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă mita i-a fost extorcată sau dacă persoana s-a autodenunţat neştiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracţiunea săvârşită de ea”. În prezentul articol se demonstrează că dispoziţia alin.(4) art.334 din Codul penal al Republicii Moldova nu este o extensie a dispoziţiei alin.(2) art.57 „Liberarea de răspundere penală în legătură cu căinţa activă” din Codul penal al Republicii Moldova. După aceasta este analizată ipoteza liberării de răspundere penală a mituitorului cărui i-a fost extorcată mita. Se arată că extorcarea în sensul alin.(4) art.334 din Codul penal al Republicii Moldova nu presupune constrângere fizică sau psihică, deci nu exclude caracterul penal al faptei.

Cuvinte-cheie: liberarea de răspundere penală; căinţă activă; darea de mită; extorcarea mitei; mituitor; extorcator; constrângere fizică sau psihică; coautor; participant la infracţiune; confiscare.

Брынза Кристиан Сергеевич
Департамент Уголовного права, Государственный университет Молдовы
(Кишинев, Республика Молдова)

ВЫМОГАТЕЛЬСТВО ВЗЯТКИ КАК ОСНОВАНИЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация. Согласно ч.(4) ст.334 Уголовного кодекса Республики Молдова («Дача взятки»), «лицо, давшее взятку, освобождается от уголовной ответственности, если взятку у него вымогали или если оно явилось с повинной, не зная о том, что органам уголовного преследования известно о совершенном им преступлении». В настоящем исследовании приводятся доводы, что положения ч.(4) ст.344 Уголовного кодекса Республики Молдова не являются развитием положений ч.(2) ст.57 Уголовного кодекса Республики Молдова («Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием»). После этого была проанализирована гипотеза освобождения от уголовной ответственности взяткодателя, которому вымогали взятку. Показано, что вымогательство в смысле ч.(4) ст.334 Уголовного кодекса Республики Молдова не подразумевает физическое или психическое принуждение, поэтому оно не устраняет уголовный характер деяния.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности; деятельное раскаяние; дача взятки; вымогательство взятки; взяткодатель; вымогатель взятки; физическое или психическое принуждение; соисполнитель; соучастник; конфискация.

Brinza Cristian S.
Department of Penal Law, Moldova State University
(Chisinau, Republic of Moldova)

EXTORTION OF THE BRIBE AS THE GROUND OF EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY

Abstraction. According to para.(4) of art.334 of the Criminal code of the Republic of Moldova ("Giving bribes"), "the bribe giver shall be exempt from criminal liability if the bribe was extorted from him/her or if he/she denounces himself/herself without knowing that criminal investigative bodies knew about the crime he/she committed". In this article it is demonstrated that the provision of para.(4) of art.334 of the Criminal code of the Republic of Moldova is not an extension of the provision of para.(2) of art.57 of the Criminal code of the Republic of Moldova ("Exemption from criminal liability due to active repentance"). After that the hypothesis of the exemption from criminal liability of the bribe giver from whom the bribe was extorted was analyzed. It is stated that extortion in the meaning of para.(4) of art.334 of the Criminal code of the Republic of Moldova does not imply physical and mental coercion, so it does not eliminate the criminal nature of the act.

Keywords: exemption from criminal liability; active repentance; giving bribes; extortion of the bribe; bribe giver; extorter; physical and mental coercion; coauthor; participant in the offense; seizure.

Conform alin.(4) art.334 CP RM persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă: 1) mita i-a fost extorcată; 2) mituitorul s-a autodenunțat neștiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracțiunea săvârșită de el.

Aparent dispoziția alin.(4) art.334 CP RM este nu altceva decât o extensie a dispoziției alin.(2) art.57 CP RM. Cu toate acestea, atunci când se referă la ipoteza similară din legea penală rusă, la.M. Matveeva afirmă: „Notele din articolele părții speciale (art.122, 184, 204, 291,¹ 337, 338 din Codul penal al Federației Ruse) conțin temeiurile pentru liberarea de răspundere penală, care nu constituie varietăți ale căinței active.... Acestea sunt temeiuri de liberare de răspundere penală de sine stătătoare, care țin cont de factorii subiectivi ce caracterizează personalitatea făptuitorului”. [1, p.56] Acceptăm acest punct de vedere. Dispoziția alin.(2) art.57 CP RM nu se referă la alin.(4) art.334 CP RM.

Argumentele noastre sunt: 1) în general, temeiurile de liberare de răspundere penală prevăzute de legea penală pot fi opționale („poate fi liberată de răspundere penală”) sau obligatorii („este liberată de răspundere penală”). Temeiul de liberare de răspundere penală prevăzut de alin.(4) art.334 CP RM este

¹ Art.291 din Codul penal al Federației Ruse prevede răspunderea pentru darea de mită.

obligatoriu. Temeiul de liberare de răspundere penală prevăzut de alin.(1) art.57 CP RM este opțional; 2) în alin.(1) art.57 CP RM se vorbește despre săvârșirea pentru prima oară a unei infracțiuni. În alin.(4) art.334 CP RM, întrucât nu este menționată o asemenea condiție restrictivă, liberarea de răspundere penală se aplică indiferent de numărul infracțiunilor prevăzute la art.334 CP RM, pe care le-a comis făptuitorul; 3) ipoteza extorcării mitei (specificată în alin.(4) art.334 CP RM) nu este menționată (în mod întemeiat) în alin.(1) art.57 CP RM. O.S. Lustova menționează: „În prevederile legale privind temeiurile speciale de liberare de răspundere penală este descris comportamentul pozitiv al persoanei care a comis infracțiunea. Această descriere este suficientă pentru a se lua o decizie de liberare de răspundere penală.... O persoană care a dat mită în rezultatul extorcării poate, din varii motive, să nu dorească să comunice despre faptul comiterii infracțiunii sau să nu acorde ajutor persoanei care efectuează urmărirea penală. În astfel de cazuri nu se poate vorbi despre căința ei activă. Însă, în virtutea normelor privind temeiurile speciale de liberare de răspundere penală (notele la art.204, 206 și 291 din Codul penal al Federației Ruse), urmărirea penală împotriva unei asemenea persoane trebuie să înceteze”. [2] S.V. Izosimov și E.A. Gheivandov au un punct de vedere apropiat: „Din partea mituitorului nu se cere să întreprindă nicio activitate socialmente utilă. Drept urmare, extorcarea mitei nu poate fi considerată acțiune care stimulează căința activă a mituitorului”. [3] P.V. Korobov susține că extorcarea mitei „nu presupune niciun comportament (pozitiv, negativ, neutru) postinfracțional al mituitorului. Ca circumstanțe care determină liberarea lui de răspundere penală apar factori obiectivi care nu depind de conștiința și voința mituitorului”. [4] Cu alte cuvinte, în ipoteza extorcării remunerației ilicite, dispoziția alin.(4) art.334 CP RM trebuie aplicată chiar dacă făptuitorul a acționat sub imperiul unui concurs de împrejurări nefavorabile, care au un caracter obiectiv și care exclud căința activă a făptuitorului; 4) în ce privește ipoteza autodenunțării, în alin.(1) art.57 CP RM sunt numite două condiții suplimentare: contribuirea activă a făptuitorului la descoperirea infracțiunii; compensarea de către făptuitor a valorii daunei materiale cauzate sau repararea în alt mod de către acesta a prejudiciului pricinuit de infracțiune. Dacă aceste condiții lipsesc, persoana care se autodenunță nu poate fi liberată de răspundere penală în baza alin.(1) art.57 CP RM. În alin.(4) art.334 CP RM persoana care se autodenunță este liberată de răspundere penală, indiferent de prezența sau lipsa unor astfel de condiții. Concluzionăm că dispoziția alin.(4) art.334 CP RM nu are un caracter subordonat față de dispoziția alin.(2) art.57 CP RM. Dispoziția alin.(2) art.57 CP RM nu ia în considerare particularitățile infracțiunilor prevăzute de art.334 CP RM. Temeiul de liberare de răspundere penală prevăzut de alin.(4) art.334 CP RM ține cont de specificul circumstanțelor care au condus la săvârșirea infracțiunilor de dare de mită. Mai mult, asemenea circumstanțe sunt autosuficiente pentru a se dispune liberarea de răspundere penală.

După acest excurs introductiv trebuie de menționat că oricare din cele două ipoteze reliefate în alin.(4) art.334 CP RM este suficientă pentru liberarea mituitorului de răspundere penală. În cadrul prezentului studiu va fi analizată prima din aceste ipoteze. În ipoteza dată liberarea de răspundere penală este determinată de prezența unei situații-premisă: mituitorul este liberat de răspundere penală dat fiind că mita i-a fost extorcată. De aici rezultă considerentele care explică

oportunitatea liberării de răspundere penală într-o asemenea ipoteză. În contextul similar al infracțiunilor prevăzute de art.325 CP RM, S.Brînza și V.Stati învederează aceste considerente: „Existența unei asemenea dispoziții legale este dictată de necesitatea protejării acelor persoane care au fost puse intenționat de către persoana publică, persoana publică străină, persoana cu funcție de demnitate publică sau funcționarul internațional într-o astfel de situație, încât acele persoane sunt nevoite, contrar voinței proprii, să promită, să ofere sau să dea persoanei publice, persoanei publice străine, persoanei cu funcție de demnitate publică sau funcționarului internațional foloase necuvenite. Rațiunea stabilirii unui asemenea temei de liberare de răspundere penală rezidă și în faptul că aceasta ar putea servi drept mijloc eficient de combatere a faptelor reunite sub denumirea marginală de corupere pasivă. Aceasta întrucât probarea săvârșirii faptelor în cauză prezintă o dificultate sporită”. [5, p. 882, 964]

Cu referire la textul Codului penal al Federației Ruse, C.V. Avsenițkaia propune excluderea mențiunii privind extorcarea mitei în calitate de temei de liberare de răspundere penală. Autoarea respectivă consideră inutilă mențiunea dată din moment ce extorcarea mitei presupune constrângerea fizică sau psihică, cauză ce exclude caracterul penal al faptei. [6] Nu poate fi agreeată o asemenea propunere. Ca argument prezentăm opinia lui I. Nastas: „Dacă în cazul constrângerii psihice făptuitorului nu-i mai rămâne nici o posibilitate de a înlătura pericolul grav, decât săvârșind infracțiunea, atunci, în cadrul extorcării avantajului necuvenit, cel constrâns ar avea și alte posibilități, dar, ținând seama de importanța actului pentru sine, cedează în fața constrângerii”. [7, p. 32] O părere similară are R. Popov. [8] Rezultă că extorcarea în sensul alin.(4) art.334 CP RM nu presupune constrângere în sensul art.39 CP RM. Această afirmație își dovedește valabilitatea dacă ținem cont de faptul că nu orice amenințare sau violență presupune constrângere.

Constrângerea fizică sau psihică (art.39 CP RM) este o cauză ce exclude caracterul penal al faptei. Situația diferă în cazul extorcării mitei în sensul alin.(4) art.334 CP RM. În acest caz nu putem spune că lipsește componența de infracțiune. În rezultatul acestui raționament ies la iveală anumite efecte în planul calificării infracțiunii. Primul efect se referă la situația comiterii dării de mită de două sau mai multe persoane (lit.b) alin.(2) art.334 CP RM). În această situație e posibil ca numai unui coautor al dării de mită să-i fie extorcată mita. Sunt posibile două variante: 1) coautorului dării de mită îi este extorcată cota-parte din mită, care se referă la el personal; 2) coautorului dării de mită îi este extorcată întreaga sumă de mită, iar acesta transmite solicitarea extorcătorului către ceilalți coautori la darea de mită. Conform alin.(2) art.51 CP RM, „răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală”. Principiul caracterului personal al răspunderii penale presupune că fiecare participant la infracțiune răspunde în limitele vinovăției sale personale. Ca urmare în prima variantă va fi liberat de răspundere penală doar coautorul dării de mită căruia i-a fost extorcată cota-parte din mită, ce se referă la el personal. În a doua variantă vor fi liberați de răspundere toți coautorii la darea de mită, dat fiind că mita a fost extorcată de la toți ei fie personal, fie prin intermediul unuia din ei, care îndeplinește și rolul de mijlocitor. Mai este posibilă situația care presupune săvârșirea dării de mită în participație complexă când latura obiectivă a infracțiunii este realizată de un

singur autor. În această situație autorului dării de mită îi este extorcată mita. Mita nu poate fi extorcată de la organizatorul, instigatorul sau complicele dării de mită. Drept urmare, considerăm că liberarea de răspundere penală a autorului dării de mită nu trebuie să aibă efect asupra organizatorului, instigatorului sau complicei la darea de mită. Acești alți participanți la darea de mită nu pot beneficia de liberarea de răspundere penală care se referă numai la persoana autorului dării de mită, căruia îi este extorcată mita.

În al doilea rând, faptul, că extorcarea mitei (în sensul alin.(4) art.334 CP RM) nu exclude caracterul penal al dării de mită, presupune un alt efect. În pct.25 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.5 din 30.03.2009 (care nu mai este în vigoare) se explica: „În cazul prezenței semnului extorcării, acestea (adică remunerația ilicită extorcată – *n.a.*) ori contravaloarea lor se restituie persoanei de la care s-au extorcat”. Nu putem fi de acord cu această explicație. Așa cum am mai menționat, mituitorul căruia îi este extorcată mita (în sensul alin.(4) art.334 CP RM) are posibilitatea de a-și dirija acțiunile. Deci, el transmite benevol mita către extorcător. Dacă mituitorul nu este constrâns (în sensul art.39 CP RM) să dea mita extorcătorului, rezultă că este întemeiat ca mituitorului dat să-i fie confiscată mita. Această concluzie rezultă din alin.(4) art.106 CP RM. Și invers: temeiul confiscării lipsește atunci când mituitorul este constrâns (în sensul art.39 CP RM) să-i transmită mita extorcătorului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Матвеева Я.М. Институт освобождения от уголовной ответственности в российском уголовном праве: модернизация и поиск альтернативных способов урегулирования уголовно-правового конфликта: диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Санкт-Петербург, 2015. – 223 p.
2. Лустова О.С. Общие основания и условия освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием по нормам особенной части УК РФ // Вестник Челябинского государственного университета. – Серия: Право. – 2002. – № 1. – p. 128-135.
3. Изосимов С.В., Гейвандов Э.А. Освобождение от уголовной ответственности субъектов коммерческого подкупа и дачи взятки как уголовно-правовая презумпция // Юридическая техника. – 2010. – № 4. – p.200-202.
4. Коробов П.В. Виды освобождения от уголовной ответственности, носящие объективный и носящие субъективный характер // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. – 2010. – № 72. – p.61-67.
5. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. – 1300 p.
6. Авсеницкая К.В. Стимулирование деятельного раскаяния в преступлениях, связанных с незаконным вознаграждением // Деятельность правоохранительных органов в современных условиях: Материалы XIX Международной научно-практической конференции. – Иркутск: ВСИ МВД РФ, 2014, p. 5-8.
7. Nastas I. Coruperea pasivă și coruperea activă în reglementarea legislației penale a Republicii Moldova: teză de doctor în drept. – Chișinău, 2010. – 196 p.

8. Popov R. Cu privire la interpretarea noțiunii de extorcare, utilizată în alin.(4) art.325, alin.(4) art.326 și alin.(4) art.334 din Codul penal // Integrare prin cercetare și inovare. Conferință științifică națională cu participare internațională: Științe juridice: Rezumate ale comunicărilor. – Chișinău: CEP USM, 2016, p. 29-32.

Brînza Cristian Sergiu
Departamentul Drept penal, Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău, Republica Moldova)

AUTODENUNȚAREA MITUITORULUI CA TEMEI DE LIBERARE A ACESTUIA DE RĂSPUNDERE PENALĂ

Adnotare. În acest articol se examinează a doua ipoteză prevăzută de alin.(4) art.334 din Codul penal al Republicii Moldova – liberarea de răspundere penală a mituitorului care s-a autodenunțat neștiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracțiunea săvârșită de el. Se demonstrează că această ipoteză nu este un caz particular de liberare de răspundere penală în legătură cu căința activă (în sensul art.57 din Codul penal al Republicii Moldova). Căința activă a mituitorului autodenunțător este o condiție facultativă, nu obligatorie. Se analizează cui și când trebuie să-i fie adresat autodenunțul astfel încât acesta să fie valabil. Este propusă extinderea acțiunii normei cu privire la liberarea mituitorului autodenunțător de răspundere penală asupra persoanei mituite.

Cuvinte-cheie: liberarea de răspundere penală; autodenunțare; darea de mită; luarea de mită; mituitor; persoana care ia mită; organul de urmărire penală.

Брынза Кристиан Сергеевич
Департамент Уголовного права, Государственный университет Молдовы
(Кишинев, Республика Молдова)

ЯВКА С ПОВИННОЙ ВЗЯТКОДАТЕЛЯ КАК ОСНОВАНИЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация. В настоящей статье рассматривается вторая гипотеза, изложенная в ч.(4) ст.334 Уголовного кодекса Республики Молдова – освобождение от уголовной ответственности взяточдателя, который явился с повинной, не зная о том, что органам уголовного преследования известно о совершенном им преступлении. Показано, что эта гипотеза не является частным случаем освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием (в смысле ст.57 Уголовного кодекса Республики Молдова). Деятельное раскаяние взяточдателя является не обязательным, а факультативным условием. Также анализируется, кому и когда необходимо являться с повинной, чтобы освобождение от уголовной ответственности было действительным. Предлагается расширить действие нормы, касающейся освобождения от уголовной ответственности взяточдателя, который явился с повинной, на лицо, получающее взятку.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности; явка с повинной; дача взятки; получение взятки; взяточдатель; лицо, получающее взятку; орган уголовного преследования.

Brinza Cristian S.
Department of Penal Law, Moldova State University
(Chisinau, Republic of Moldova)

SELF-DENUNCIATION OF THE BRIBE GIVER AS THE GROUND OF EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY

Abstraction. *This study examined the second hypothesis provided by para.(4) of art.334 of the Criminal code of the Republic of Moldova – the exemption from criminal liability of the bribe giver who has self-denounced not knowing that criminal investigative bodies knew about the offense he/she committed. It is demonstrated that this hypothesis is not a particular case of exemption from criminal liability due to active repentance (in the meaning of art.57 of the Criminal code of the Republic of Moldova). The active repentance of the self-denounced bribe giver is an optional condition, not mandatory. It is analyzed who and when the self-denunciation has to be addressed so that it is valid. It is proposed to extend to the bribed person the action of the norm regarding the exemption of the self-denounced bribe giver from the criminal liability.*

Keywords: *exemption from criminal liability; self-denunciation; giving bribes; taking bribes; bribe giver; bribed person; criminal investigative body.*

Conform alin.(4) art.334 CP RM persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă: 1) mita i-a fost extorcată; 2) persoana dată s-a autodenunțat neștiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracțiunea săvârșită de ea. În prezentul articol va fi examinată ultima din aceste ipoteze.

În pct.27 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.66 din 19.06.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr.79a/2018 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002, se menționează: „Din analiza naturii juridice a autodenunțării se desprinde concluzia că legislatorul o prezumă ca fiind un regret sincer al vinovatului pentru săvârșirea infracțiunii, fapt care diminuează în mod considerabil pericolul social pe care îl reprezintă aceasta”. Și în doctrina penală se pune accentul pe astfel de rațiuni ale liberării mituitorului autodenunțător de răspundere penală. [1; 2]

Alți teoreticieni pun accentul pe rațiuni de alt gen ale liberării mituitorului autodenunțător de răspundere penală. În legătură cu o ipoteză similară, S. Brinza și V. Stati vorbesc despre „interesul de a fi descoperiți și sancționați cei care se fac vinovați de una dintre faptele reunite sub denumirea marginală de corupere pasivă, precum și interesul de a preveni asemenea fapte, prin insuflarea temerii celor care ar fi tentați să pretindă, să primească sau să accepte foloase necuvenite că vor fi denunțați”. [3, p. 882, 964] Opinii similare au D.A. Grișin [4], C. Gurschi și V. Stati. [5, p. 950, 979] De aici rezultă că liberarea de răspundere penală în cazul autodenunțării mituitorului nu este un caz particular de liberare de răspundere penală în legătură cu căința activă (în sensul art.57 CP RM). Căința activă a mituitorului autodenunțător este o condiție facultativă, nu obligatorie.

Obligativu este ca autodenunțarea, despre care se vorbește în alin.(4) art.334 CP RM, să fie efectuată în condițiile prevăzute de art.264 din Codul de

procedură penală. În pct.37 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.66 din 19.06.2018 se menționează: „Condițiile de înregistrare a declarației de autodenunțare reglementate în art.264 din Codul de procedură penală sunt corelative normelor din legea penală materială, pentru a asigura valabilitatea și admisibilitatea sesizării organului de urmărire penală despre comiterea sau pregătirea pentru săvârșirea unei infracțiuni”. Acest precept nu este implementat corespunzător în alin.(4) art.334 CP RM. Din păcate textul acestei norme conține formulări trunchiate care au fost preluate din art.264 din Codul de procedură penală. În scopul prevenirii interpretării greșite a alin.(4) art.334 CP RM propunem ca dispoziția acestei norme să fie modificată, astfel încât să rezulte că persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă s-a autodenunțat în condițiile stabilite de art.264 din Codul de procedură penală.

Dacă astfel de condiții nu se respectă, este posibil să se aplice art.56 CP RM („Liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii”). Articolul dat poate fi aplicat numai în cazul neconsumării dării de mită. După cum rezultă din alin.(4) art.334 CP RM, autodenunțarea mituitului are loc după săvârșirea dării de mită. Aceasta nu presupune obligatoriu ca darea de mită să se consume. În cazul autodenunțării pregătirii de darea de mită sau a tentativei la darea de mită, de asemenea, există temeiul aplicării alin.(4) art.334 CP RM. Important este ca și în cazul dării de mită neconsumate să fie respectate toate condițiile prevăzute de art.264 din Codul de procedură penală.

În alin.(4) art.334 CP RM și în art.264 din Codul de procedură penală nu se specifică cui trebuie să-i fie adresat autodenunțul astfel încât acesta să fie valabil. În pct.24 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.5 din 30.03.2009 cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru corupere pasivă ori activă (care deja nu mai este în vigoare) se explica: „Autodenunțare poate fi considerat și faptul comunicării faptelor unei autorități publice, precum și conducătorilor instituțiilor, organizațiilor de stat în cadrul cărora activează persoana cu funcție de răspundere”. Considerăm că această explicație nu corespunde literei legii. În pct.3) alin.(1) art.262 din Codul de procedură penală se prevede: „Organul de urmărire penală poate fi sesizat despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de Codul penal prin... autodenunț”. Din această normă rezultă că mituitorul poate adresa autodenunțul său doar către organul de urmărire penală. Se are în vedere nu orice organ de urmărire penală, dar numai acela care are în competență infracțiunile prevăzute la art.334 CP RM (adică Centrul Național Anticorupție (conform art.269 al Codului de procedură penală) sau Procuratura Anticorupție (conform art.270¹ al Codului de procedură penală)). În concluzie, pentru a fi valabil, autodenunțul în sensul alin.(4) art.334 CP RM trebuie să fie adresat unuia din aceste două organe de urmărire penală.

Din alin.(1) art.264 din Codul de procedură penală rezultă o altă condiție obligatorie pentru liberarea mituitului de răspundere penală – caracterul benevol al autodenunțului. Autodenunțul poate fi considerat benevol numai dacă mituitorul a avut posibilitatea reală de a continua comiterea infracțiunii sau de a ascunde faptul că a comis o infracțiune, însă a renunțat la această posibilitate. Aici suntem de acord cu A.E. Badalov care afirmă: „Nu este benevol acel autodenunț al mituitului care este doar în aparență benevol, mituitorul fiind conștient de imposibilitatea tănuirii circumstanțelor infracțiunii în condițiile în care organul de urmărire penală

deja este la curent cu infracțiunea săvârșită de el”. [6] Nu poate fi benevol nici autodenunțul făcut în timpul reținerii mituitorului sau în timpul ori după desfășurarea unor acțiuni procesuale îndepțate spre descoperirea identității acestuia. Într-un asemenea caz mituitorul nu are posibilitatea reală de a continua comiterea infracțiunii sau de a ascunde faptul că a comis o infracțiune.

Din alin.(4) art.334 CP RM rezultă prezența a doi factori: 1) organul de urmărire penală poate fi la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător; 2) mituitorul autodenunțător nu știe că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de el. În ce privește primul factor, nu importă dacă organul de urmărire penală este la curent sau nu cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător. Dacă organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător, pentru aplicarea alin.(4) art.334 CP RM trebuie să fie prezent al doilea factor sus-menționat. Dacă acest factor lipsește, alin.(4) art.334 CP RM nu poate fi aplicat. Cunoașterea de către organul de urmărire penală a faptului, că infracțiunea a fost săvârșită de mituitorul autodenunțător, o confirmă pornirea urmăririi penale împotriva acestuia. Se are în vedere nu urmărirea penală *in rem* (relativ la fapta al cărei autor încă nu este cunoscut), dar urmărirea penală *in personam* (relativ la autorul despre care se cunoaște că a săvârșit fapta).

Dacă organul de urmărire penală nu este la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător, este posibil ca acesta să se autodenunțe deoarece a considerat eronat că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de el. După părerea noastră, în această situație există temeiul aplicării alin.(4) art.334 CP RM. Pornind de la regula prevăzută de alin.(2) art.3 CP RM, „a considera eronat că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător” ar trebui de interpretat mai degrabă ca „a nu ști că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător”, decât ca „a ști că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea săvârșită de mituitorul autodenunțător”.

Într-un alt context, în pct.24 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.11 din 22.12.2014 se explică: „Instanțele de judecată vor reține că spre deosebire de autodenunțul corupătorului și al cumpărătorului de influență care antrenează liberarea de răspundere penală, autodenunțul coruptului și a traficantului de influență va avea relevanță doar la individualizarea pedepsei în sensul atenuării acesteia (art.76 alin.(1) lit.f) CP)”. Similar, se poate spune că, spre deosebire de autodenunțul mituitorului care antrenează liberarea de răspundere penală, autodenunțul persoanei mituite va avea relevanță doar la individualizarea pedepsei în sensul atenuării acesteia conform lit.f) alin.(1) art.76 CP RM. Considerăm că această stare de lucruri trebuie schimbată. De exemplu, în nota 2 la art.271 al Codului penal model al CSI se prevede: „Persoanele vinovate de săvârșirea infracțiunilor prevăzute de prezentul articol sunt liberate de către instanța de judecată de pedeapsă dacă s-au autodenunțat benevol în legătură cu infracțiunea comisă organului care are dreptul să pornească urmărirea penală....”. [7] Trebuie să precizăm că art.271 al Codului penal model al CSI prevede răspunderea pentru darea de mită și luarea de mită.

S.V. Izosimov și E.A. Gheivandov consideră că extinderea acțiunii normei cu privire la liberarea mituitorului autodenunțător de răspunderea penală asupra

persoanei mituite ar fi benefică din mai multe puncte de vedere: 1) aceasta ar reduce latența mituirii; 2) o astfel de măsură ar corespunde mai mult principiului echității. Dacă mituitorul autodenunțător beneficiază de liberarea de răspundere penală, de o astfel de liberare ar trebui să beneficieze și persoana mituită; 3) un astfel de amendament ar reduce numărul persoanelor interesate care încercă să-și rezolve problemele prin darea de mită, deoarece ar spori considerabil riscul denunțării acestora”. [1] Suntem de acord cu aceste argumente. Persoanei, care din diverse motive nu a respins mita, trebuie să i se ofere șansa de a nu suporta consecințele juridice ale faptei sale. În același timp, spre deosebire de nota 2 la art.271 al Codului penal model al CSI, alin.(4) art.334 CP RM ar trebui să prevadă liberarea de răspundere penală, nu liberarea de pedeapsă: „Persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă mita i-a fost extorcată. Persoana care a luat sau a dat mită este liberată de răspundere penală dacă persoana s-a autodenunțat în condițiile stabilite de art.264 din Codul de procedură penală”.

BIBLIOGRAFIE:

1. Изосимов С.В., Гейвандов Э.А. Освобождение от уголовной ответственности субъектов коммерческого подкупа и дачи взятки как уголовно-правовая презумпция // Юридическая техника. – 2010. – № 4. – р. 200-202.
2. Коробов П.В. Виды освобождения от уголовной ответственности, носящие объективный и носящие субъективный характер // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. – 2010. – № 72. – р. 61-67.
3. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. – 1300 p.
4. Гришин Д.А. Освобождение от уголовной ответственности за коммерческий подкуп // Проблемы обеспечения, реализации, защиты конституционных прав и свобод человека. – 2015. – № 4. – р. 187-193.
5. Poalelungi M., Dolea I., Vizdoagă T. et al. Manualul judecătorului pentru cauze penale. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. – 1192 p.
6. Бадалов А.Э. Проблемы систематизации уголовно-правового регулирования освобождения от уголовной ответственности за коррупционные преступления в связи с деятельным раскаянием // Уголовная политика и культура противодействия преступности материалы. Международной научно-практической конференции. – Краснодар: Краснодарский университет МВД России, 2016, р. 119-132.
7. Модельный уголовный кодекс. Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств. Disponibil: <http://docs.cntd.ru/document/901781490>

Postovanu Nicolae
Departamentul Drept penal, Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău, Republica Moldova)

VINOVĂȚIA RECIPROCĂ ÎN CAZUL INFRAACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.264 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA: CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Adnotare. *Faptul că anumiți participanți la trafic (de exemplu: pietonii, pasagerii etc.) nu execută cerințele Regulamentului circulației rutiere nu înseamnă că persoanei, care conduce mijlocul de transport, i se îngăduie să procedeze la fel. Nu se exclude ca doi sau mai mulți participanți la trafic să încalce prevederile acestui regulament sau reglementări similare și să-și cauzeze reciproc urmările prejudiciabile prevăzute de art.264 „Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport” din Codul penal al Republicii Moldova. Dacă doar unul din participanții la trafic implicăți în accidentul rutier a încălcat cu vinovăție regulile prevăzute de Regulamentul circulației rutiere sau de alte acte normative în materie, lipsesc temeiurile de a se vorbi despre vinovăția altor participanți la trafic. Vinovăția făptuitorului nu înseamnă automat că victima este nevinovată, tot așa cum vinovăția victimei nu înseamnă automat că făptuitorul este nevinovat. Este posibil ca atât făptuitorul, cât și victima să fie vinovați, la fel cum este posibil ca doar una din aceste persoane să fie vinovată.*

Cuvinte-cheie: *vinovăție; caz fortuit; accident rutier; făptuitor; victimă; participant la trafic; persoana care conduce mijlocul de transport; regulile de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport; starea de ebrietate.*

Постовану Николай
Департамент Уголовного права, Государственный университет Молдовы
(Кишинев, Республика Молдова)

VZAIMNAYA VINA V SLUCHEAE PRESTUPLENIY, PREDUSMOTRENNYKH ST.264 UGOLOVNOGO KODEKSA RESPUBLIKI MOLDOVA: VVODNYE SOBRASHENIYA

Аннотация. *Тот факт, что некоторые участники дорожного движения (например, пешеходы, пассажиры и т.д.) не соблюдают Правила дорожного движения, не означает, что лицу, управляющим транспортным средством, разрешено делать то же самое. Не исключено, что двое или более участников дорожного движения нарушают положения данных правил или аналогичные правила и причиняют друг другу вредные последствия, предусмотренные ст.264 Уголовного кодекса Республики Молдова («Нарушение правил безопасности движения или эксплуатации транспортных средств лицом, управляющим транспортным средством»). В случае если только один из участников дорожного движения, вовлеченный в дорожно-транспортное происшествие, виновен в нарушении Правил*

дорожного движения или других нормативных актов той же категории, нет оснований говорить о виновности других участников дорожного движения. Вина субъекта не означает автоматически, что пострадавший невиновен, так же, как вина пострадавшего не означает автоматически, что субъект невиновен. Виновными могут быть как субъект, так и пострадавший, точно так же, как виновным может быть только одно из этих лиц.

Ключевые слова: вина; непредвиденный случай; дорожно-транспортное происшествие; субъект; пострадавший; участник дорожного движения; лицо, управляющее транспортным средством; правила безопасности движения или эксплуатации транспортных средств; состояние опьянения.

Postovanu Nicolae
Department of Penal Law, Moldova State University
(Chisinau, Republic of Moldova)

MUTUAL GUILT IN CASE OF OFFENCES PROVIDED BY ART.264 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: A PRELIMINARY STUDY

Abstraction. The fact that certain participants in the traffic (for example: pedestrians, passengers, etc.) violate the requirements of the Road Traffic Regulations does not mean that the person operating the means of transport is allowed to do the same. It is not excluded that two or more participants in the traffic violate the provisions of these Regulations or similar regulations and may cause each other the prejudicial consequences provided by art.264 "Violation of transport traffic or operational safety rules by the person operating the means of transport" of the Criminal Code of the Republic of Moldova. If only one of the participants in the traffic involved in the road accident has guilty of violating the rules provided by the Road Traffic Regulations or other normative acts in the matter, there are no grounds for talking about the guilt of other participants in the traffic. The perpetrator's guilt does not automatically mean that the victim is innocent, just as the victim's guilt does not automatically mean that the perpetrator is innocent. It is possible for both the perpetrator and the victim to be guilty, as is possibly only one of these people to be guilty.

Keywords: guilt; fortuitous case; road accident; perpetrator; victim; participants in the traffic; person operating the means of transport; transport traffic or operational safety rules; state of intoxication.

În pct.4 al Hotărârii Guvernului nr.713 din 27.07.1999 cu privire la aprobarea Regulamentului circulației rutiere (în continuare – RCR) se menționează: „Orice participant la trafic care respectă prezentul Regulament este în drept să conteze pe faptul că și ceilalți participanți la trafic execută cerințele acestuia”. Dispoziția normativă dată trebuie proiectată prin prisma cuvintelor care aparțin lui P.S. Daghel: „„Vina victimei” creează uneori situația numită „caz fortuit” tocmai pentru că, de regulă, cetățenii nu pot și nu trebuie să săvârșească faptele lor reieșind din comportamentul ilegal al celorlalți. Mai mult, de regulă, cetățenii pot conta pe îndeplinirea de către alții a îndatoririlor”. [1, p. 31]

Faptul că anumiți participanți la trafic (de exemplu: pietonii, pasagerii etc.) nu execută cerințele RCR nu înseamnă că persoanei, care conduce mijlocul de transport, i se permite să procedeze la fel. I. Botezatu afirmă: „Făptuitorul și victima ar urma să răspundă pentru propriile fapte, fără a fi „anulată” vinovăția unuia sau a altuia. Vinovăția victimei nu este indicată în Capitolul III al părții generale a Codului penal, printre cauzele care înlătură caracterul penal al faptei”. [2] Aceasta nu exclude ca fapta participantului la trafic, căruia i se cauzează vătămarea medie ori gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul victimei, să fie la originea unui caz fortuit. În această situație, persoana, care conduce mijlocul de transport și care a cauzat vătămarea medie ori gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul victimei, nu va răspunde dacă nu nu-și dădea seama de caracterul prejudiciabil al faptei sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile și, conform împrejurărilor cauzei, nici nu trebuia sau nu putea să le prevadă.

Speța următoare validează cele afirmate mai sus: C.I. a fost achitat de învinuirea de comitere a infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.264 CP RM, pe motiv că fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii. Instanța de recurs, care a menținut sentința instanței de fond, a concluzionat: C.I. nu a încălcat prevederile RCR. Acesta nu putea prevedea că un pieton poate apărea brusc în fața automobilului său de după un microbuz pe a treia bandă de circulație și, atunci când se deplasa regulamentar, fără a avea în față indicatoare rutiere de interdicție sau de atenționare. C.I. nu a avut posibilitatea să prevadă lucruri imposibile de prevăzut. [3] În legătură cu situația ilustrată mai sus în teorie sunt exprimate opinii convergente. De exemplu, G. Antoniu, T. Toader și M. Safta menționează: „Culpa exclusivă a victimei la producerea rezultatului înlătură răspunderea penală a făptuitorului”. [4, p.60] Părerii similare au S.N. Șatilovici [5], N. Gordilă și V. Stati. [6, p.739]

Cazul fortuit trebuie deosebit de pluralitatea de fapte interdependente săvârșite cu vinovăție. Nu se exclude ca doi sau mai mulți participanți la trafic să încalce prevederile RCR sau reglementări similare și să-și cauzeze reciproc urmările prejudiciabile prevăzute de art.264 CP RM. A.S. Saiadova vorbește despre „prezumția de vinovăție a persoanei care conduce mijlocul de transport, deoarece acest mijloc este o sursă de pericol sporit”. [7] Părerea noastră este că în nicio ipoteză din realitatea socială prezumția de nevinovăție, garantată de art.21 al Constituției, nu poate fi anulată. Într-o speță din practica judiciară română se remarcă just: „Nu se poate manifesta un exces în aprecierea răspunderii calificate a conducătorului auto, mergându-se până la acceptarea unei răspunderi aproape obiective, ignorându-se factorii cauzali care vin... din atitudinea... absolut imprevizibilă a unor pietoni. A interpreta altfel înseamnă a ajunge la concluzii inacceptabile, care depășesc sfera cauzelor și condițiilor care pot fundamenta o răspundere penală”. [8]

Fără doar și poate, cauza unui accident rutier poate consta nu doar în acțiunea sau inacțiunea săvârșită cu vinovăție de către un pieton. Oricare alt participant la trafic poate comite o astfel de acțiune sau inacțiune. Important este ca în fiecare caz concret să se stabilească dacă toți participanții la trafic implicați în accidentul rutier sau doar o parte dintre ei au încălcat regulile prevăzute de RCR sau de alte acte normative în materie. În astfel de cazuri poate conta orice detaliu.

De exemplu, în pct.24 al Hotărârii Guvernului nr.296 din 16.04.2009 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de testare alcoolică și examinare medicală pentru stabilirea stării de ebrietate și naturii ei, se menționează: „În cazul producerii accidentelor rutiere se efectuează examinarea medicală pentru stabilirea stării de ebrietate și naturii ei și a victimei (sublinierea ne aparține – n.a.), cu recoltarea și analiza probelor biologice”. Într-o speță găsim următoarele cuvinte: „Referitor la solicitarea privind numirea expertizei medico-legale pe faptul stării de ebrietate a părții vătămate B.I., instanța de apel a considerat-o nefondată, deoarece, potrivit alin.(1) art.325 din Codul de procedură penală, cauza se judecă numai în privința persoanei puse sub învinuire, totodată învinuirea formulată în rechizitoriu nu este influențată de starea părții vătămate”. [9] Fără dubii, examinarea medicală pentru stabilirea stării de ebrietate și naturii ei nu este una și aceeași cu expertiza medico-legală. Totodată, nu întotdeauna este întemeiat să se afirme că învinuirea de săvârșire a uneia din infracțiunile prevăzute la art.264 CP RM nu este influențată de starea victimei. Starea unuia dintre participanții la trafic se poate afla printre cauzele nevinovăției altui participant la trafic.

Starea în care se află participanții la trafic poate avea și alte urmări. De exemplu, conform alin.2) pct.42 RCR, „pe drumurile cu circulație dublu sens care au cel puțin două benzi pe direcție este interzisă intrarea pe banda de circulație destinată sensului opus.” Încălcarea acestei reguli poate duce la coliziunea cu un alt mijloc de transport care se deplasa pe sensul opus și care era condus de o persoană aflată în stare de ebrietate; în rezultatul impactului ambele persoane care conduceau mijloacele de transport au suferit vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății. În acest caz ambele persoane care conduceau mijloacele de transport au încălcat anumite reguli de securitate a circulației. Însă, răspunderea în baza alin.(1) art.264 CP RM îi poate fi aplicată doar persoanei care a încălcat cu vinovăție regula prevăzută la alin.2) pct.42 RCR. Dacă persoana aflată în stare de ebrietate nu a încălcat o altă regulă de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, ea va răspunde doar în baza alin.(1) art.264¹ CP RM sau alin.(1) art.233 din Codul contravențional. Deci, dacă fapta săvârșită cu vinovăție a unuia din participanții la trafic implică în accidentul rutier este în raport causal cu una din urmările prejudiciabile prevăzute la art.264 CP RM, acestui participant la trafic nu-i poate fi imputat art.264 sau 269 CP RM. Răspunderea îi poate fi aplicată în baza alin.(1) art.264¹ CP RM sau art.228, 235-242, 243¹ sau 245 din Codul contravențional.

V.V. Namneasev remarcă: „Nu este corectă poziția unor autori care admit posibilitatea răspunderii penale a persoanelor care conduc mijloace de transport, care încalcă regulile de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, și care își cauzează reciproc urmări prejudiciabile”. [10] Considerăm că o asemenea posibilitate trebuie admisă. Importă ca cele două sau mai multe persoane care conduc mijloace de transport să manifeste vinovăție, iar fapta comisă de fiecare din ele să fie în legătură causală cu urmările prejudiciabile prevăzute de art.264 CP RM. Nu poate fi ignorată poziția doctrinarilor, diferită de poziția expusă de V.V. Nemneasev. Spre exemplu, G. Antoniu, T. Toader, M. Safta consideră că „culpa concurentă a victimei, care contribuie la producerea rezultatului, nu înlătură răspunderea penală a făptuitorului”. [4, p. 59] Părerii similare au V. Budeci [11, p. 111] și S.N. Șatilovici. [5]

În încheiere putem concludiona că, dacă numai unul din participanții la trafic implicați în accidentul rutier a încălcat cu vinovăție regulile prevăzute de RCR sau de alte acte normative în materie, lipsesc temeiurile de a se vorbi despre vinovăția altor participanți la trafic. Vinovăția făptuitorului nu înseamnă automat că victima este nevinovată, tot așa cum vinovăția victimei nu înseamnă automat că făptuitorul este nevinovat. Există posibilitatea ca atât făptuitorul, cât și victima să fie inovați, la fel cum este posibil ca numai una din aceste persoane să fie inovată.

BIBLIOGRAFIE:

1. Дегель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ленинград, 1969. – 34 p.
2. Botezatu I. Practica aplicării răspunderii pentru încălcarea regulilor de conducere sau de exploatare a mașinilor (art.382 din Codul penal al Republicii Moldova) // International scientific journal „Euro-american Scientific Cooperation”. – 2017. – Vol.17. – p.29-33.
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.12.2013. Dosarul nr.1ra-1071/2013. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=1109
4. Antoniu G., Brutaru V., Duvac C. et al. Explicațiile noului Cod penal. Vol.III (Articolele 188-256). – București: Universul Juridic, 2015. 654 p.
5. Шатилович С.Н. Понятие и признаки обоюдной формы вины в преступлениях о дорожно-транспортных происшествиях // Уголовный закон Российской Федерации: проблемы правоприменения и перспективы совершенствования. Сборник материалов межвузовской научно-практической конференции, посвященной 300-летию российской полиции / Отв. ред. Р.А. Забавко. – Иркутск: Восточно-Сибирский институт МВД Российской Федерации, 2018, p.89-93.
6. Poalelungi M., Dolea I., Vizdoagă T. et al. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
7. Саядова А.С. Проблемы вины потерпевших от дорожно-транспортных преступлений // Terra Economicus. – 2014. – Том 12. – № 2. – Ч.3. – p. 268-270.
8. Sentința Judecătoriei Constanța nr.1349 din 16.10.2017. Disponibil:
<https://www.legal-land.ro/ucidere-din-culpa-atitudinea-imprudenta-pietonului-achitare/>
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29.10.2014. Dosarul nr.1ra-1595/2014. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3167
10. Намнясев В.В. Особенности уголовной ответственности лиц, управляющих транспортными средствами, при обоюдном нарушении правил дорожного движения // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 20. – p. 111-113.
11. Budeci V. Răspunderea penală pentru infracțiunile în domeniul transportului rutier: teză de doctor în drept. – Chișinău, 2014. – 213 p.

Postovanu Nicolae
Departamentul Drept penal, Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău, Republica Moldova)

**VINOVĂȚIA RECIPROCĂ ÎN CAZUL INFRAACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA
ART.264 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE
TEORETICE ȘI PRACTICE**

Annotare. În condițiile unui accident rutier vinovăția reciprocă poate presupune combinații diferite: vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția altei persoane care conduce mijlocul de transport; vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția pietonului; vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția pasagerului etc. Vinovăția reciprocă este produsul unui singur accident rutier în care sunt implicați participanții la trafic ce pot forma combinațiile nominalizate mai sus. Totodată acest singur accident rutier generează o pluralitate de fapte – infracționale sau contravenționale – interdependente, care sunt săvârșite cu vinovăție. În acest caz subiectul unei fapte apare ca victimă a altei fapte care se află în relație de interdependență cu prima faptă.

Cuvinte-cheie: vinovăție reciprocă; accident rutier; făptuitor; victimă; participant la trafic; persoana care conduce mijlocul de transport; regulile de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport.

Постовану Николай
Департамент Уголовного права, Государственный университет Молдовы
(Кишинев, Республика Молдова)

**VЗАИМНАЯ ВИНА В СЛУЧАЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ
СТ.264 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

Аннотация. В случае дорожно-транспортного происшествия взаимная вина может включать в себя различные комбинации: вина лица, управляющего транспортным средством, и вина другого лица, управляющего транспортным средством; вина лица, управляющего транспортным средством, и вина пешехода; вина лица, управляющего транспортным средством, и вина пассажира и т.д. Взаимная вина – это результат одного дорожно-транспортного происшествия, в которое вовлечены участники дорожного движения в любых из вышеперечисленных комбинаций. В то же время это одно дорожно-транспортное происшествие порождает множество взаимозависимых деяний – преступных или непроступных – которые совершаются виновно. В этом случае субъект одного из деяний выступает как пострадавший в другом деянии, которое находится во взаимозависимости с первым деянием.

Ключевые слова: вина; дорожно-транспортное происшествие; субъект; пострадавший; участник дорожного движения; лицо, управляющее транспортным средством; правила безопасности движения или эксплуатации транспортных средств.

Postovanu Nicolae
Department of Penal Law, Moldova State University
(Chisinau, Republic of Moldova)

*MUTUAL GUILT IN CASE OF OFFENCES PROVIDED BY ART.264 OF THE
CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL
AND PRACTICAL ASPECTS*

Abstraction. *In the case of a road accident the mutual guilt may involve different combinations: the guilt of a person operating the means of transport versus the guilt of another person operating the means of transport; the guilt of a person operating the means of transport versus the guilt of a pedestrian; the guilt of a person operating the means of transport versus the guilt of a passenger, etc. Mutual guilt is the product of a single road accident involving participants in the traffic who can form the combinations above. At the same time, this single road accident generates a multitude of acts – criminal or contraventional – interdependent, which are committed with guilt. In this case, the subject of an act appears as a victim of another act which is interdependent with the first act.*

Keywords: *mutual guilt; road accident; perpetrator; victim; participants in the traffic; person operating the means of transport; transport traffic or operational safety rules.*

Într-o speță din practica judiciară, în recursul inculpatului se conține următoarea propoziție: „Instanța de apel nu a ținut cont de faptul că partea vătămată a traversat strada într-un loc neautorizat, în speță, existând vinovăție reciprocă”. [1] După părerea noastră este reușită această sintagmă – „vinovăție reciprocă”. Într-o formulă concentrată ea exprimă esența ipotezei când doi sau mai mulți participanți la trafic încalcă prevederile RCR sau reglementări similare și își cauzează reciproc urmările prejudiciabile prevăzute de art.264 CP RM.

O.V. Kurbatova și G.H. Hadisov afirmă: „În cazul încălcării simultane a regulilor de securitate a circulației atât de către persoana care conduce mijlocul de transport, cât și de către pieton în cadrul unui singur accident, în mod obiectiv, prejudiciile sunt comune (unice, coagulate sau cumulate)”. [2] Considerăm că despre vinovăția (culpa) comună este cazul să se vorbească în contextul dreptului civil. De exemplu, art.17 al Legii nr.414 din 22.12.2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule se numește „Cuantumul despăgubirii în caz de culpă comună”. În contextul dreptului penal nu ar trebui să recurgem la sintagme de genul „vinovăție comună” sau „culpă comună”. O interzicere principiul caracterului personal al răspunderii penale. A.I. Korobeev are dreptate când spune: „În cazul comiterii infracțiunilor rutiere toți cei implicați acționează în mod individual și, prin urmare, prejudiciile sunt cauzate nu împreună cu alte persoane, ci în mod independent. Răspunderea în acest caz este condiționată numai de acea parte a prejudiciului care se află într-o legătură de cauzalitate directă cu încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către fiecare din persoanele care conduc mijlocul de transport”. [3, p. 131] A. Boroi are o părere similară. [4, p. 192]

De asemenea nu poate fi acceptată sintagma „vinovăție concurrentă”. Ea rezultă logic din textul „concurență a vinovăției făptuitorului cu cea a victimei” [5] care apare într-o speță din practica judiciară română. Alin.(2) art.115 CP RM sugerează că situația de concurență presupune alegerea unei entități din două care concurează. Ar reieși că efectul concurenței vinovăției făptuitorului cu cea a victimei ar trebui să se exprime în alegerea uneia din aceste vinovății și în omiterea alteia. O asemenea soluție nu ar fi acceptabilă, fiindcă ambele aceste persoane au încălcat prevederile RCR sau reglementări similare și și-au cauzat reciproc urmările prejudiciabile prevăzute de art.264 CP RM. Cu privire la sintagma „vinovăția victimei” se impune o concretizare. Din alin.(1) art.3, art.6, alin.(1) art.7 etc. din Codul penal rezultă că în dreptul penal termenul „vinovăție” este folosit în raport cu atitudinea psihică a făptuitorului față de acțiunea (inacțiunea) sa și față de urmările prejudiciabile ale acesteia. În contextul aceleiași infracțiuni nu poate fi vinovat atât făptuitorul, cât și victima.

Soluția problemei analizate este propusă de O.A. Kanașina: „Despre vinovăție reciprocă se poate vorbi numai atunci când există un comportament infracțional al ambelor părți participante în relație cu cealaltă”. [6, p. 23] Deci, spre deosebire de vinovăția în caz de participație sau de așa-numită „copricinuire imprudentă” [7], vinovăția reciprocă se referă nu la aceeași infracțiune, dar la infracțiuni diferite: de exemplu, victima uneia din infracțiunile prevăzute la art.264 CP RM este subiect al infracțiunii prevăzute la art.269 CP RM (sau al infracțiunii prevăzute la art.264 CP RM, sau al uneia din faptele prevăzute la art.228, 235-242, 243¹ sau 245 din Codul contravențional); în același timp, de exemplu, subiectul uneia din infracțiunile prevăzute la art.264 CP RM este victima infracțiunii prevăzute la art.269 CP RM (sau al infracțiunii prevăzute la art.264 CP RM, sau al uneia din faptele prevăzute la art.228, 235-242, 243¹ sau 245 din Codul contravențional). În asemenea cazuri vinovat se face subiectul uneia din infracțiunile sau faptele contravenționale sus-menționate, care apare în postura de victimă într-o altă infracțiune sau faptă contravențională din cele sus-menționate. Doar sub aspectul acestei concretizări se poate vorbi despre vinovăția victimei.

Dar să revenim la comparații. Trebuie de menționat că participația și așa-numita „copricinuire imprudentă” nu presupun obligatoriu că victima este pasibilă de vreo răspundere. În această situație este destul să fie pasibili de răspundere doar participanții la infracțiune sau cei legați prin așa-numita „copricinuire imprudentă”. Cu toate acestea, într-o speță din practica judiciară română în care este vorba despre așa-numita „copricinuire imprudentă” a fost stabilită atât vinovăția victimei, cât și vinovăția celor implicați în așa-numita „copricinuire imprudentă”: „Instanța a reținut că victima – conducătorul motocicletei – a avut o vină în producerea accidentului, încălcând dispozițiile referitoare la respectarea regimului legal de viteză, și limita maximă de viteză în localități, conducând cu viteză cu mult peste limita legală permisă pe acel sector de drum, însă, raportat la starea de fapt și prevederile legale incidente, instanța a constatat o culpă comună a celor doi conducători auto”. [8]

În sfârșit ultima comparație. În cazul participației și al așa-numitei „copricinuirii imprudente” faptele participanților sau ale celor implicați în așa-numita „copricinuire imprudentă” se află în legătură cauzală cu aceleași urmări prejudiciabile pe care le suportă aceeași victimă (aceleași victime). În cazul vinovăției reciproce urmările prejudiciabile sunt diferite, fiind suportate de victime

diferite. Din cele sus-menționate rezultă că vinovăția reciprocă poate presupune combinații diferite: vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția altei persoane care conduce mijlocul de transport; vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția pietonului; vinovăția unei persoane care conduce mijlocul de transport versus vinovăția pasagerului etc. Vinovăția reciprocă este produsul unui singur accident rutier în care sunt implicați participanții la trafic ce pot forma combinațiile nominalizate mai sus. Totodată acest singur accident rutier generează o pluralitate de fapte – infracționale sau contravenționale – interdependente, care sunt săvârșite cu vinovăție. În acest caz subiectul unei fapte apare ca victimă a altei fapte care se află în relație de interdependență cu prima faptă.

În alt context vom vorbi despre efectul luării în considerare a vinovăției victimei. Conform pct.6 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova despre practica judiciară cu privire la aplicarea legislației la examinarea cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației sau exploatare a mijloacelor de transport, nr.20 din 08.07.1999, „... nu poate fi temei pentru eliberarea conducătorului auto de răspundere penală în cazul în care în acțiunile lui există componența infracțiunii, chiar și în cazul în care regulile circulației rutiere și/sau de exploatare a mijloacelor de transport au fost încălcate și de către pățimit (conducător auto, pieton, pasager ori de către alt participant la trafic). Asemenea circumstanțe pot fi luate în considerație de către instanța judiciară doar ca circumstanțe atenuante”. În doctrină o viziune asemănătoare o exprimă A. Boroi: „... Dacă există și o culpă a victimei, aceasta va fi avută în vedere la individualizarea răspunderii penale...”. [4, p. 192] Legea penală (de exemplu, lit.g) alin.(1) art.76 CP RM) oferă posibilitatea luării în considerare a vinovăției victimei. Pentru atenuarea pedepsei conform acestei norme este necesar ca victima să comită o acțiune ilegală (inclusiv o infracțiune) și prin această acțiune ilegală să provoace o infracțiune. În circumstanțele unui accident rutier în care vinovăția este reciprocă, este posibilă întrunirea unor astfel de condiții.

O.A. Kanașina arată că „comportamentul victimei poate avea un impact semnificativ asupra gradului de vinovăție a făptuitorului și a limitelor răspunderii penale a acestuia. În cazul în care comportamentul victimei are un caracter infracțional, el ar trebui să aibă un impact și mai mare asupra volumului răspunderii penale a făptuitorului”. [6, p. 6] Fără vinovăția victimei nu ar fi posibilă vinovăția reciprocă. Anume aceasta trebuie să fie premisa atenuării pedepsei făptuitorului.

Problema este cum să se stabilească proporția de reducere a vinovăției făptuitorului. E.L. Sidorenko remarcă: „Cu cât săvârșirea infracțiunii este mai mult condiționată de „vinovăția victimei”, cu atât este mai redusă libertatea de alegere a făptuitorului și, prin urmare, trebuie să fie mai redusă măsura răspunderii și a pedepsei”. [9, p. 48] Condiționarea despre care vorbește acest autor depinde de mai mulți factori: săvârșirea faptei cu intenție sau cu imprudență; motivul infracțiunii; numărul de victime; gravitatea urmărilor prejudiciabile.

În unele spețe din practica judiciară română s-a stabilit o cotă procentuală a vinovăției făptuitorului și a vinovăției victimei. [10; 11] În ultima din aceste spețe numărul de norme încălcate de către făptuitor a fost comparat cu numărul de norme încălcate de către victimă, aceasta influențând cota procentuală a vinovăției făptuitorului și a vinovăției victimei. În condițiile dreptului penal al Republicii

Moldova o asemenea proporționalizare a vinovăției comune nu ar fi justificată nici măcar în cazul în care făptuitorul și victima ar fi pasibili de pedeapsă în baza aceleiași dispoziții a art.264 CP RM. Cu atât mai puțin, în cazul în care făptuitorul și victima se fac vinovați de infracțiuni prevăzute de dispoziții diferite ale acestui articol, sau de articole diferite (de exemplu, art.264 și 269 CP RM), sau de coduri diferite, nu este posibilă o asemenea proporționalizare. Reiterăm ceea ce am afirmat anterior: principiul caracterului personal al răspunderii penale invalidează conceptul vinovăției comune; fiecare făptuitor trebuie să răspundă individual, nu solidar cu altcineva.

BIBLIOGRAFIE:

1. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14.11.2018. Dosarul nr.1ra-1731/2018. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12343
2. Курбатова О.В., Хадисов Г.Х. Совершение ДТП, повлекшее причинение вреда здоровью потерпевшего: всегда ли виноват водитель? // Актуальные проблемы административно-процессуального права. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2018, p. 464-469.
3. Коробеев А.И. Транспортные преступления. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 404 p.
4. Boroî A. Infracțiuni contra vieții. – București: All Beck, 1999. – 249 p.
5. Sentința Judecătorei Hârșova nr.3 din 14.01.2011. Disponibil:
avocatcatalinpopescu.ro/practica-judiciara/accidente-de-circulatie/91-jurisprudenta-nationala/916-sentin-penal-nr-3-din-14012011-j-harovaucidere-din-culp-.html
6. Канашина О.А. Понятие взаимной вины в уголовном праве. – Самара: Универс-групп, 2006. – 40 p.
7. Serbinov I. Subiectul infracțiunilor de neglijență în serviciu (art.329 din Codul penal). Partea II // Revista Națională de Drept. – 2017. – nr.10, p. 20-28.
8. Sentința Judecătorei Sibiu nr.404 din 12.09.2014. Disponibil:
infodosar.ro/speta.php?id=56912
9. Сидоренко Э.Л. Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. – 310 p.
10. Sentința Judecătorei Câmpina nr.266 din 27.11.2018. Disponibil:
<https://www.jurisprudenta.com/jurisprudenta/speta-143ylbsd/>
11. Sentința Judecătorei Iași nr.804 din 16.03.2010. Disponibil:
<https://www.jurisprudenta.com/jurisprudenta/speta-dfg5k8s/>

MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS

Executive Editor-in-Chief: PhD Oleh M. Vodiany

JULY 2019

ISSUE 7(18)

The results of scientific researches, errors or omissions are the authors' responsibility

Founder: "iScience" Sp. z o. o.,
NIP 5272815428

Subscribe to print 28/07/2019. Format 60×90/16.
Edition of 100 copies.
Printed by "iScience" Sp. z o. o.
Warsaw, Poland
08-444, str. Grzybowska, 87
info@sciencecentrum.pl, <https://sciencecentrum.pl>

ISBN 978-83-949403-3-1

9 788394 940331